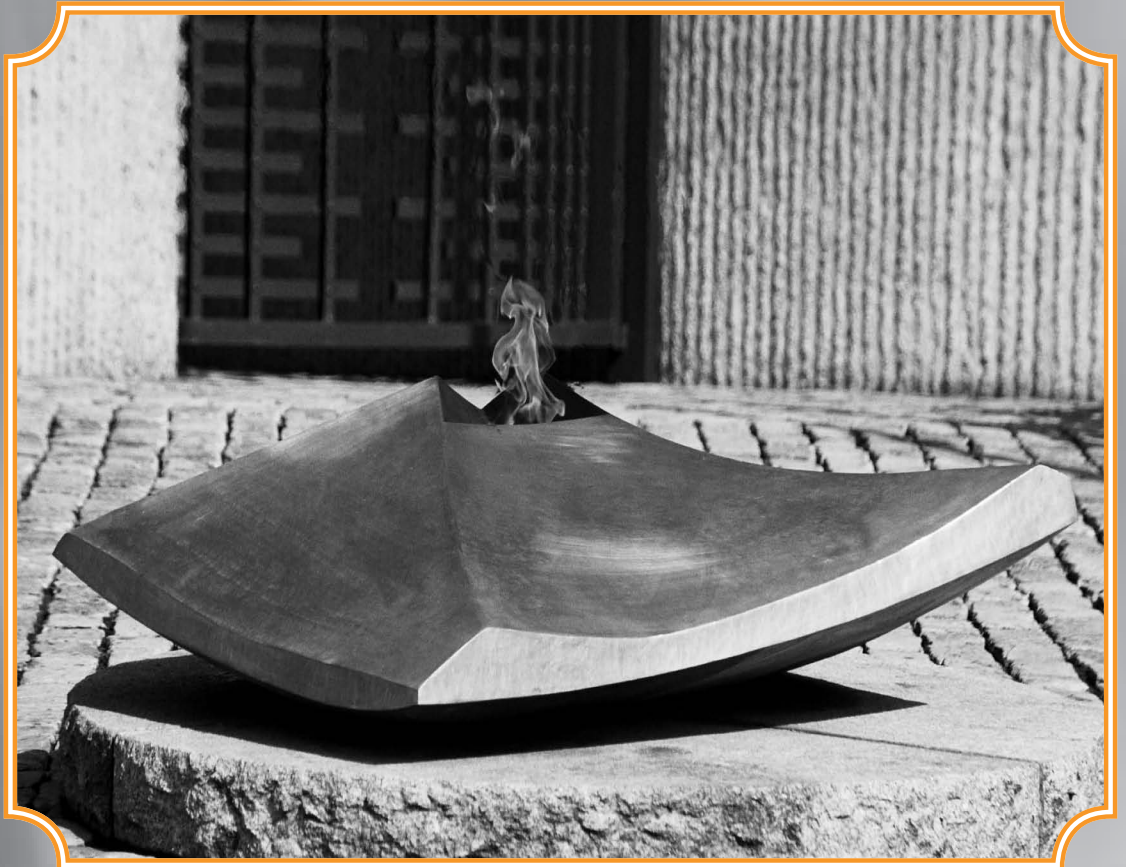

LES SACRIFIÉS

Bulletin officiel du comité directeur pour le souvenir de l'enrôlement forcé

30.9.2007

„Vergießt äis nët“

1 2008
Janvier
48e année

D'Federatioun vun den Zwangsrekrutéierten an de *Comité Directeur pour le Souvenir de l'Enrôlement Forcé* hun et als hir Flicht ungesin, fir op eng wiirdeg Manéier un de 65. Joeresdag vun der Zwangrekrutéierung z'erënnere. Niewt der September-Sonnernummer vum „Sacrifiés“ iwer dest Evenement, mat ënner anerem de remarquablen geschichtswissenschaftlechen Bäitrag vun den Hären HOHENGARTEN an HEIDERSCHEID, wëlle mer duefir an deser Nummer nach eng Kéier d'Feierlechkeeten vum 30. September 2007 Revue passéieren, an deems mer op verschidden markant Punkten vun deem Dag, a speziell vun der akademischer Sëtzung am Conservatoire agin.

Foto: Guy Jallay / d'Wort

Während der feierlecher Pontifikalmass, konzelebréiert vum Erzbischof Mgr Fernand FRANCK zesummen mam Doumpropst André HEIDERSCHEID an dem Kathedralspaschtouer Joseph MORN, assistéiert vun den geeschtlchen Matbridder – a selwer och Zwangsrekrutéiert – Michel BEHM, Robert BROSIUS, Camille

CLAUS, Norbert SCHRAM a Georges VUILLERMOZ, huet den Abbé HEIDERSCHEID, wéi gewinnt, op eng treffend Manéier de Kalvarieberg vun den Joergäng 1920-1027 skizzéiert an op déi exemplarisch Haltung a moralesch Stäip vun der Grande-Duchesse CHARLOTTE higewisen.

No der Zeremonie um Kanounenhiwel, bei där de Grand-Duc HENRI a Präsenz vum Chamberpresident Lucien WEILER, vum Premierminister Jean-Claude JUNCKER a vun aneren Autoritéiten aus Politik a Gesellschaft Blummen virum Monument vun der Nationaler Solidaritéit niddergeluecht huet, war et dann déi imposant

Akademisch Sëtzung am Conservatoire

déi, sou wéi och schon um Kanounenhiwel, musikalesch vun der Garnisounsmusik ënner der Direktioun vum Alfred KAYSER encadréiert gouf.

Usproch vum Jos. WEIRICH, President vun der Federatioun vun den Zwangsrekrutéierten

Altesse Royale,

et as fir mech eng grouss Éier, lech hei am Numm vun allen Uwiesenden an och a mengem Numm respektvoll ze begréissen an lech merci ze soen fir Är Präsenz un desen Erënnerungszeremonien vum fatalsten Dag viru 65 Joer.

Duerch Är Präsenz weis Dir, dass och vun Ärer Säit di Leit déi während dem 2. Weltkrich hiert Liewen riskéiert haten an an den Doud gange sin, net vergies sin. Dir weist och de jonke Generatiounen, dass dese Souvenir héich gehale muss gin. Während all deene Joeren, wou Äre Papp, de

Grand-Duc Jean, deen och vun eiser Generatioun ass, un der Spëtzt vum Land stung, huet Hien mat Häerz um Schicksal vun den ongléckleche Joergäng 20 bis 27 deel geholl, a sech mat hinnen och Affer vun de Suiten vum Nazi-Iwerfall gefillt.

Mä et leit mir ganz speziell um Häerz, och un Är Groussmamm, d'Grande-Duchesse Charlotte ze errënneren. An den Entrevuën mat den Elteren vun onsen onglécklechen Komerodinnen a Komeroden wéi och mat „Ons Jongen“ huet ee gespuert, dass hei e Mammenhäerz hir Suergen verstanen huet. Och Hirt Verspriéchen, sech perséinlech un de Stalin ze wenden an em seng Hëllef ze biéden fir Noriichten iwer d'Letzebuerger ze kréien déi an déi preisesch Wehrmacht gezwonge waren, ass mat grousser Dankbarkeet respektvoll unerkannt

gin. Et war en Trouscht an eng Hoffnung, un déi sech des gepréiften Familien geklamert hun.

Här Chamberpresident,

Här Staatsminister,

Här Éierstaatsminister,

Här Erzbischof,

Här Vertriéder vum Här Stater Buergermeeschter,

Exzellenzen,

wäert Éieregäscht,

Dir Dammen an dir Hären,

Komerodinnen a Komeroden,

als President vun den Zwangsrekrutéierten sin ech géiert, iech all hei respektvoll an häerzlechst ze begréissen. Awer vrun allem iech merci ze soen, dass dir duerch är Präsenz ënnersträcht, dass d'Affer vum

fatalsten 30. August 1942 net vergiess sin. Als Verrieder vun den héichsten Autoritéiten weis dir, dass och nach no 65 Joer de Wäert vun de Sacrificen fir eist Land net ze ënnerschätzen waren, net sin an och an Zukunft héich gehale mussen gin. Et war ëmmer eng grouss Suerg vun den Iwerliwenden aus dem Inferno vum 2. Weltkrich, dass d'Undenken un déi Onglécklechen net erhale bleiwt oder net richtig oder no an no verblatzt. Et dierfen dach déi Letzebuenger net vergiess gin, déi de Courage haten, sech géint den Okkupant ze wieren. Déi de Risiko op sech geholl hun, verschleeft ze gin, a Prisongen agespart, Hab a Gudd ze verléieren, awer de Wee „Heim ins Reich“ net fräiwellech matzegoen. D'Letzebuenger déi sech net nazifizéieren geloss hun, sollen bluddeg fir hirt Behuele gestroft gin. Hier Kanner sollen duerch d'Zwangsanzéiung an den deutschen Militärdingscht un de geféirlechsten Krichsfronten verbluden. Hir Familien oder Frënn a Bekannten déi hinnen hëllef sech desem Rekrutement z'entzieren, gin aus Letzebuerg eraus an den Osten deportéiert, a Prisongen oder Konzentrationslager gestach. Vill hun des Schikanen net iwerlieft oder goufen als Resistenzler oder Passeuren erschoss. D'Jongen hu missen hier Calvaire untrieden, sin un de Krichsfronten gefall, a Gefangelageren ëmkommen, a Strofkompagnien gestach gin, als Refraktären erschoss gin. Och Meechercher, an den Arbechtsdengscht gezwongen, sin a Bombardementer leie bliwen. All dat dierf net vergiess gin, wéi an der Vergangenheit, net an der Zukunft.

An dofir si mir iech fir är Prezenz bei den heitegen Kommemorationsfeieren äusserst dankbar. Dankbar onser Regierung a Chamber, déi gesetzlech festgeschriwen hun, dass de Souvenir un den Enrôlement forcé an déi entspriechend Dokumentatioun erhale bliwen. Dankbar och Iech Här Chamberpresident, deen als Rapporteur d'Valeur von dësem Gesetz ënnersträiche wollt. Dankbar allen weltlechen a kirchlechen Verrieder déi Kommemorationszeremonien organisieren a mat derbei sin. Dankbar onse Medien, déi ëmmer ërem drun erënne-

ren a kommend Generatiounen drop opmierksam machen, dass dank dem Asatz, dem Courage a Widderstand vu Letzebuenger ons Heemecht ërem fräi an onofhängeg konnt gin. An deem Sënn geet och eise Merci un d'Hären André Hohengarten a Marcel Heinen, déi mat hirem Film „Letzebuerg August-September 1942, E klengt Vollék wiert sech“ eng wäertvoll Arbecht an Dokumentatioun geschafen hun, déi mir iech elo weisen.

Merci.

Dee Film, deen de President WEIRICH ugekënnigt huet an du gewise gouf, as en dokumentarisch Meeschterwierk a verdengt op deser Plaatz nach eng Kéier e grouse Merci un déi zwee Auteuren säitens der Federatioun vun den Zwangsrekrutierten an dem Comité Directeur pour le Souvenir de l'Enrôlement Forcé. All Respekt och fir de Grupp NAMASTÉ fir seng wäertvoll Mathëllef an deem Film, e Grupp, dee sech iwrigens nit fir d'éischt all Eier mecht, fir un d'Affer vum 2. Weltkrich z'erënnere.

Dem jonken Charel DE BOURCY seng Prestatioun um Piano huet nom Film de ganzen Auditoire a Staunen versaat. Seng Interpretatioun vum Spozalisio aus den Années de Pèlerinage vum Franz Liszt war geprägt vu Sensibilitéit an Dynamik. Bravo fir déi Leeschtung!

Referat vum Professor Gilbert TRAUSCH

65 ans après: l'enrôlement forcé dans la perspective de l'histoire

Quand mon ami Guy de Muysen m'a demandé, au nom du président de la «Fédération des Enrôlés de Force» et de la présidente du «Comité Directeur pour le Souvenir de l'Enrôlement Forcé», de faire le discours de circonstance pour le 65e anniversaire de l'enrôlement forcé par l'occupant allemand, ma première réaction fut celle de répondre par la négative, décidé que j'étais de ne plus faire de conférences publiques. Deux facteurs m'ont

fait changer d'avis, les instances amicales des uns et des autres, mais avant tout la conscience que j'ai de la dimension extraordinaire de cette question dans l'histoire de la Seconde Guerre mondiale vue de Luxembourg. L'enrôlement forcé de la jeunesse en 1942 a non seulement ému, scandalisé, mais encore touché la grande majorité de notre population. Peu de familles qui sont passées à travers les mailles du filet tendu par le Gauleiter. Un de mes cousins n'est plus revenu de Russie, mon (futur) beau-frère a pu profiter – quelle chance! – d'une permission pour se cacher dans le pays. Adolescent, j'ai vécu le dilemme que cette mesure inique – véritable Verbrüchen un eiser Jugend, dixit André Heiderscheid – a imposé à plus de 10.000 de nos familles. J'ai bien fait comprendre aux représentants des enrôlés de force que je parlerais en tant qu'historien, selon les règles de l'art, ce qui n'exclut nullement la compassion pour le calvaire de ces jeunes victimes.

Qu'est-ce qui s'est passé en 1942?

Le 30 août 1942, le Gauleiter décrète la conscription pour plusieurs classes d'âge de jeunes Luxembourgeois (il y en aura huit en tout). L'annonce n'est pas tout-à-fait une surprise, tant l'introduction du Reichsarbeitsdienst l'avait laissé prévoir. Il n'empêche, elle a pris la population de court, ce qui explique le caractère largement spontané des protestations dès le lendemain. Grève générale, grande grève? En tout cas grève du peuple luxembourgeois dans toutes ses composantes.

Foto: Albert Kirchen

Le Gauleiter lui-même en convient, à sa manière, dans une allocution aux cadres de la Volksdeutsche Bewegung (VDB) le 13 septembre 1942: «Irgendein minderwertiges Subjekt, vielleicht ein Psychopath, ein sonst geistig Minderbemittelter, stellt ein Flugblatt her. Er ruft darin zum Streik auf. Seinen Namen und seinen Wohnort gibt er nicht an. Auch seinen Beruf verschweigt er. Wahrscheinlich übt er gar keinen Beruf aus. Er wird vom Feind und seinen Agenten bezahlt und ist damit selbst ein Feindagent. In seinem Schmierzettel stellt er die ebenso kühne wie unbewiesene Behauptung auf, die ganze Bevölkerung vertrete solidarisch seinen Standpunkt. Tatsächlich findet er leichtgläubige Tore, die auf seinen Schwindel hereinfliegen.» Le Gauleiter insiste, pour les besoins de sa cause, sur la préparation du mouvement (Flugblätter, bezahlte Feindagenten). En admettre le caractère essentiellement spontané l'aurait trop exposé aux critiques de Berlin.

La répression est sanglante, sans aucune mesure avec les faits, le caractère pacifique des protestations, comme en témoigne le beau film de Marcel Heinen et André Hohengarten. La fiction du «deutsches Aufbauwerk in Luxemburg» a explosé, d'où cette répression féroce: 21 condamnations à mort après un simulacre de procès, 125 personnes remises à la Gestapo (direction vers une prison ou un KZ). Plus de 300 adolescents (290 élèves des lycées et de l'Ecole normale et 40 apprentis des ateliers de la sidérurgie) sont transférés en Allemagne pour y être «rééduqués». Ces jeunes, pas encore adultes, avaient compris la gravité et la signification de l'heure.

A retenir tout particulièrement un aspect de la répression qu'on néglige parfois dans le contexte de la grève, la „Emsiedlung oder Deportation“. Il s'agit d'une purification ethnique du Luxembourg que l'occupant, faute de moyens, n'a pu mener à bonne fin. 30% de la population devaient être transplantés dans le Generalgouvernement (région de Lublin, est de la Pologne), préalablement vidé des populations polonaises. «Seuls» 4.000 Luxembourgeois seront déportés, faute

de moyens de transports, non pas en Pologne, mais en Silésie.

La signification de l'enrôlement forcé

Dans ces quatre longues années d'occupation nazie (mai 1940 à septembre 1944 et même au-delà pour le nord du pays) la date du 31 août 1942 est une césure. Il y a un avant et un après. Certes, il n'y a pas de doute sur les dispositions d'esprit de la grande majorité des Luxembourgeois. Lors du recensement de la population (10 octobre 1941) dont les Luxembourgeois on fait un «referendum», ils laissent entrevoir leur attachement à leur petite patrie. Mais ils l'on fait dans le secret de la famille, face à un formulaire comportant trois questions piégées. Comprenant le refus des Luxembourgeois de se reconnaître allemands, le Gauleiter décommande l'opération à la dernière minute et peut ainsi sauver la face. Tel ne sera plus le cas avec les protestations du 31 août 1942. Elles représentent un désaveu cinglant de sa politique. Désormais ce dernier perd toute retenue. Les condamnations à mort vont se multiplier. En fin de compte 791 Luxembourgeois seront exécutés par les nazis.

Dans l'enjeu que constitue l'enrôlement de force tout dépend de l'attitude de la population luxembourgeoise. Vaut-elle laisser faire? Baissera-t-elle les bras, consciente de son impuissance? Loin de se résigner, elle s'engage. Comment expliquer autrement qu'un tiers des jeunes enrôlés se soustrait effectivement au service militaire? (L'historien se doit de dire qu'un nombre non négligeable de jeunes se sont portés volontaires pour servir sous l'uniforme allemand. L'histoire du Luxembourg au cours des années 1940-1944 ne peut s'écrire en noir et blanc. Entre les deux se situe une zone grise, hantée d'ambiguïtés de toutes sortes). Un chiffre en dit long: les réfractaires et les déserteurs représentent un bon tiers de ceux retenus par les autorités allemandes pour l'enrôlement (3.510 sur 10.211). Environ 2.000 se cachent dans le pays ou plutôt y sont cachés, malgré toutes les sanctions annoncées par le Gauleiter: les familles des jeunes réfractaires

déportées; le KZ pour ceux qui les cachent; le tribunal militaire pour les réfractaires pris.

Deux mille jeunes cachés dans un pays aussi petit, sans massif montagneux et sans de vastes forêts propices au «maquis»; dans un pays étroitement contrôlé par la Gestapo. C'est là un véritable exploit que seule la complicité et la connivence de la masse de la population ont rendu possible. Qu'on imagine les difficiles problèmes de ravitaillement alors que la nourriture est strictement rationnée? Maintenir au calme, c'est-à-dire discipliner des jeunes d'une vingtaine d'années, n'est pas toujours facile. Cette solidarité active avec ses jeunes, voilà le véritable titre de gloire du peuple luxembourgeois en ces années noires. Tout cela ne doit pas faire oublier que l'engagement actif dans la résistance reste, nécessairement on serait tenté de dire, réservé à une minorité. Le célèbre homme (et femme) de la rue opte facilement pour une attitude d'attente. C'est dans ce contexte qu'interviennent les journées des 30 et 31 août 1942. Face à l'enrôlement de force la population est amenée à annoncer la couleur. Désormais aucun flottement n'est plus possible. Une attitude de résistance passive prend le dessus. Devant le Standgericht le sang luxembourgeois a coulé en abondance. Du sang versé pour la jeunesse luxembourgeoise et donc pour l'avenir du pays.

Pas une goutte de sang luxembourgeois n'a coulé au cours de la Première Guerre mondiale, sous l'occupation allemande. (Il est vrai que l'occupant d'alors a plus ou moins respecté les règles du droit international et n'a pas directement menacé l'attachement des Luxembourgeois à leur patrie). L'écrivain et journaliste Batty Weber a écrit en 1916 dans ce contexte des mots significatifs: «Wir waren niemals auf den Ernstfall trainiert. Die Eventualität, daß einer von uns mit seinem Leben für etwas eintreten müßte, lag uns so fern, daß wir sie belachten. Wir sind uns nie bewußt geworden, daß Blut ein besonderer Saft ist.» Quelle aurait été la position morale et diplomatique du Luxembourg au lendemain de la

Seconde Guerre mondiale, si aucun Luxembourgeois n'avait risqué sa vie et payé le prix pour la survie de son pays?

Une comparaison avec l'Alsace et la Lorraine (germanophone) ne manque pas d'intérêt. Le conscription y a été introduite au même moment. Là aussi la population était hostile. Là les enrôlés de force s'appellent les «Malgré nous». Mais il n'y a eu aucun sursaut spontané de la population. Ni manifestations publiques, ni grèves. C'est que les Alsaciens et Lorrains se sentent abandonnés par leur Etat qu'est toujours en droit la France de Vichy avec le maréchal Pétain en tête. Tel n'est pas le cas des Luxembourgeois. Leur gouvernement est en exil à Londres (et à Montréal), c'est-à-dire s'est placé clairement dans le camp des Alliés. S'y trouve également la figure symbole de l'indépendance du pays, la Grande-Duchesse Charlotte, grande autorité morale aux yeux des Luxembourgeois sous la botte allemande. Sur les ondes de la BBC elle trouve les mots justes pour s'adresser aux Luxembourgeois en général et aux enrôlés de force en particulier. La comparaison avec l'Alsace est encore éclairante sous d'autres aspects. Au Luxembourg les classes d'âge de 1920 à 1927 ont été appelées sous les armes, alors qu'en Alsace de nombreuses classes antérieures à 1920 ont été incorporées. Les tergiversations du Gauleiter au Luxembourg s'expliqueraient-elles par la grève de 1942? Celle-ci aurait non seulement une inestimable signification morale, mais aurait encore épargné de nombreuses vies.

Le long combat des enrôlés de force pour leur reconnaissance

Au lendemain de la Libération (10 septembre 1944) les enrôlés se sentent discriminés par rapport aux autres victimes du régime nazi, tant sur le plan moral que matériel.

Commençons par la discrimination morale. Dans les milieux de la Résistance on insiste sur le fait qu'ils ont porté un uniforme abhorré, «*déi falsch Uniform*». De fait, ils auraient combattu les Alliés, c'est-à-dire ceux qui

ont, en fin de compte, rétabli l'indépendance du pays. Sous cette forme le reproche n'est pas «*fair*», car il ne tient pas compte du terrible dilemme auquel ces jeunes se voient confrontés. Refuser l'uniforme haï et par-là exposer parents, frères et sœurs à la déportation, c'est-à-dire à un avenir très incertain? Se cacher? Encore faut-il en avoir l'occasion. Tous ne se sont pas vu offrir une cachette. Profiter d'une permission pour déserteur? Beaucoup n'ont pas eu cette chance.

Il y aura donc à partir de 1945 des frictions entre les organisations de la Résistance, la LPPD «*Ligue vun de politische Prisonnier an Déportéierten*» et la ligue «*Ons Jongen*», plus tard la «*Ligue des réfractaires et déportés militaires*». Le titre même de cette dernière ligue montre bien qu'elle ne laisse pas les résistants créer la division entre les réfractaires d'un côté et ceux qui ont porté, contraints et forcés, l'uniforme allemand. Pour la ligue ces derniers sont aussi des déportés qu'on qualifie de militaires à l'égal des déportés à la fois politiques et civiles. Les résistants refusent évidemment ce rapprochement. Pour eux les enrôlés de force ne sont pas des victimes patriotiques. Aussi s'opposent-ils à ce que le titre de «*morts pour la patrie*» soit accordé aux enrôlés de force tombés sous l'uniforme allemand.

Le 25 octobre 1947, les enrôlés de force ont organisé une manifestation de protestation en portant des calicots avec l'inscription «*Mir si keng Preisen*», allusion aux soupçons que certains résistants font peser sur eux. Ce genre d'insinuations les a profondément blessés, mais a aussi cimenté leur unité. Pendant plusieurs décennies ces controverses pénibles, difficilement compréhensibles pour les jeunes générations d'aujourd'hui, ont empoisonné périodiquement le débat public. Il est indispensable de les replacer dans le contexte de l'après guerre au cours duquel la Résistance est en position de force. Avec le recul elles n'apparaissent guère comme un chapitre de gloire des séquelles de la guerre.

La discrimination matérielle porte sur les indemnités accordées par la loi de 1950 sur les dommages de guerre.

C'est une affaire complexe qui mériterait une étude à part. Limitons-nous à l'essentiel: les enrôlés de force ne sont pas mis sur le même pied que les KZler, les déportés et les maquisards. Certes, le dommage corporel encouru par les enrôlés est reconnu et dédommagé. Pour le reste ils reçoivent un indemnité forfaitaire qui paraît plutôt mince et qui ne tient pas compte, à l'encontre des victimes patriotiques, des pertes de salaire ou du calcul des années perdues pour le calcul de futures pensions. Les enfants des enrôlés de force tombés au front ne sont pas reconnus «*pupilles de la nation*».

Dans tout cela il importe de tenir compte de la position difficile du gouvernement de l'époque. L'ensemble des dommages de guerre est estimé en 1949 à 24 milliards de francs, somme énorme pour l'époque. Impossible de contenter tout le monde. Les enrôlés en feront les frais. De par leur grand nombre une indemnisation appropriée aurait coûté cher, trop cher selon les estimations du ministre des Finances. S'y ajoute le fait que les enrôlés sont tous des jeunes qui ont encore la vie devant eux.

Quelles que soient les circonstances, les enrôlés se sentent frustrés tant matériellement que moralement. Commence alors leur long combat contre certaines dispositions de la loi de 1950 ressenties comme injustes, un combat qui ne trouvera son dénouement qu'au bout de trente ans par les lois de 1981.

La longue lutte pour la reconnaissance

Dans ce long combat que les enrôlés de force engagent avec une ténacité peu commune, le traité germano-luxembourgeois de 1959, qualifié par les Luxembourgeois de «*Wiedergutmachungsvertrag*», constitue une étape capitale. Le dossier est compliqué à souhait. L'accord de Paris (1946) sur les réparations avait fixé la quote-part du Luxembourg à 0,15% du montant total à exiger de l'Allemagne. L'accord de Londres sur les dettes allemandes (1953) prévoit un moratoire pour les dettes de réparation jusqu'au

règlement définitif par un traité de paix, traité qui ne viendra jamais.

La République fédérale est moralement prête à payer des indemnités, non des réparations, aux «victimes du nazisme». Mais au cours des négociations la délégation allemande refuse ce titre aux enrôlés de force. L'indemnisation se fera sur la base de la législation allemande. Les victimes du nazisme (KZler, juifs, déportés) sur la base du Bundesentschädigungsgesetz, les enrôlés sur celle Bundesversorgungsgesetz, c'est-à-dire sur le pied de ce qui est dû aux soldats allemands, blessés ou mutilés (22 million de DM).

Cette solution est évidemment inacceptable pour les enrôlés de force, car elle les assimile aux soldats allemands et reviendrait presque à donner à la mesure du Gauleiter un semblant de légalité. Devant l'intransigeance de la délégation allemande, le gouvernement, soucieux de régler d'autres différends (frontière, séquestre, sécurité sociale, double imposition etc.) et de normaliser ses relations avec le puissant voisin, doit passer par les fourches caudines allemandes. L'Allemagne craint qu'en cédant aux demandes luxembourgeoises, elle ouvrirait une boîte de Pandore pour d'autres revendications (les 130.000 enrôlés alsaciens et lorrains, les 8.000 des cantons de l'Est en Belgique et des intéressés d'autres pays).

Les enrôlés de force ne se résignent pas. Face à l'intransigeance allemande ils s'adresseront à leur gouvernement. Ce dernier est réticent. Il rechigne à rouvrir un dossier difficile. Face à la pression des enrôlés de force, réorganisés depuis 1960 dans la «Fédération des enrôlés de Force et Victimes du Nazisme» sous la direction de Jos Weirich, le gouvernement fait quelques concessions (lois de 1967 et 1974) qui règlent des cas de rigueur sans aborder le problème de fond: les enrôlés de force sont reconnus victimes du nazisme, mais pas victimes patriotiques. Le titre de mort pour la patrie leur est reconnu non par la loi mais par un arrêté ministériel, c'est-à-dire par la porte de derrière. Face au refus des gouvernements P. Werner et G. Thorn d'aller plus loin dans la solu-

tion du problème, les enrôlés de force décident en désespoir de cause de participer aux élections législatives de 1979 en présentant leurs propres listes dans toutes les circonscriptions électorales. A la surprise générale ils obtiennent 7% du vote et deux députés à la Chambre. A ce moment-là P. Werner, revenu au pouvoir, décide de prendre le taureau par les cornes. Pour lui il s'agit de régler définitivement, du moins sur le plan luxembourgeois, un problème qui divise la société luxembourgeoise. Deux lois (1981) apportent l'apaisement. L'une règle des cas de rigueur non réglés par les lois antérieures, l'autre va au fond des choses: les enrôlés de force se voient reconnaître le titre de victimes patriotiques et bénéficient de l'égalité d'indemnisation. Les discriminations inscrites dans la loi de 1950 sont levées. Enfin!

En marge, abordons un reproche que les enrôlés de force ont adressé pendant de longues années au gouvernement en exil ainsi qu'aux gouvernants de l'après-guerre, celui de ne pas avoir assez fait pour les prisonniers de guerre luxembourgeois, notamment pour ceux détenus en URSS. Le reproche était à l'époque largement répandu. Le gouvernement en exil, par la force des choses, coupé des réalités du pays occupé, n'a sans doute pas pris toute la mesure du drame humain en train de se dérouler. Il y a eu certainement au lendemain de la guerre des paroles et des gestes maladroits. Les archives attestent toutefois les efforts faits en faveur des prisonniers retenus en l'Union soviétique. L'ambassadeur du Luxembourg à Moscou, René Blum, a multiplié ses démarches, mais s'est heurté aux arcanes de l'administration russe et surtout au peu de poids de notre pays sur le plan diplomatique. Le Luxembourg de 1945 était loin d'avoir la visibilité internationale de celui du début du XXIe siècle. Le gouvernement luxembourgeois propose à l'URSS de conclure un accord bilatéral sur le rapatriement des personnes civiles déplacées par les Nazis et des prisonniers de guerre luxembourgeois. Il propose comme modèle celui que l'URSS a signé avec la Belgique. La réponse est déconcertante et en dit long: le

nombre des Luxembourgeois concernés ne serait pas assez important pour justifier pareil accord. L'URSS décourage de même l'envoi d'une mission militaire luxembourgeoise en Russie et en Pologne.

Deux exemples montrent que le gouvernement grand-ducal est allé très, très loin dans ses démarches pour ramener ses compatriotes de Russie. Il s'agit, en fait, de deux affaires d'échange. Moins d'un mois après la Libération et deux mois avant l'offensive dite de von Rundstedt dans les Ardennes, l'idée surgit dans les milieux des parents des jeunes enrôlés qui commencent à s'organiser, de proposer à l'Allemagne nazie d'échanger les Allemands et les Luxembourgeois ayant accepté la nationalité allemande et incarcérés au Luxembourg contre les Luxembourgeois dans les camps de concentration et les Luxembourgeois servant encore dans l'armée allemande. Idée parfaitement irréaliste et irréalisable dans les circonstances de l'époque. Pourtant pour montrer sa bonne volonté le gouvernement luxembourgeois adresse un mémorandum au général Eisenhower en ce sens. Bech a rendez-vous avec le général Jones, mandaté par Eisenhower, qui lui fait comprendre que pareille initiative serait vaine, ce à quoi Bech s'attendait sans doute.

La deuxième affaire d'échange se présente à la fin de la guerre. Le gouvernement grand-ducal intensifie ses contacts avec les autorités russes pour le rapatriement des prisonniers luxembourgeois. Il a en effet appris en mai 1945, par des voies détournées, que plusieurs centaines de Luxembourgeois se trouveraient dans le camp de Tambov. Leur rapatriement tarde cependant. Le gouvernement soviétique invoque des problèmes logistiques pour proposer finalement un échange des prisonniers et travailleurs forcés (Zwangsarbeiter) russes au Luxembourg contre les Luxembourgeois de Tambov. La plupart de ces Russes ne souhaitent pas rentrer en URSS, devinant ce qui les attendait là-bas. Pareilles tractations ont été proposées par les Soviétiques aux autres gouvernements occidentaux. Les uns ont accepté, p.ex. la Grande-Bretagne,

la Belgique et le Luxembourg, d'autres ont refusé ces marchandages, comme la France et les Pays-Bas. Le gouvernement luxembourgeois ayant donné son accord en juin 1945, les Tamboviens rentrent fin septembre-octobre.

La lutte contre l'oubli

De toutes les souffrances de la Seconde Guerre mondiale, celles des *Ons Jongen*, comme on a longtemps appelé les enrôlés, pèseront le plus dans la formation de la mémoire collective des Luxembourgeois, ne serait-ce que par le nombre des familles directement concernées. Leurs associations, la «Fédération des Victimes du Nazisme Enrôlés de force» en tête, ont entretenu la flamme du souvenir.

Le Monument de la Solidarité nationale au Kanounenhiwel est le symbole de cette lutte contre l'oubli. Comme son nom l'indique, il honore l'ensemble des Luxembourgeois qui ont été solidaires dans leur volonté de maintenir l'indépendance de notre pays. Il rappelle le sacrifice des uns et des autres, des résistants comme des enrôlés de force. Ils représentent en fait les deux faces d'une même médaille. Avec le recul les controverses de l'après-guerre peuvent paraître mesquines, mais elles illustrent à la fois la complexité des questions que la guerre a imposées à nos familles au cours de ces quatre années difficiles et la difficulté de les interpréter par la suite.

Un souvenir doit être entretenu avec soin s'il doit perdurer. C'est en premier lieu la tâche des enrôlés eux-mêmes et de leurs familles et en second lieu celle des autorités, c'est-à-dire du gouvernement et des communes. Le gouvernement a pris en 2005 les dispositions adéquates en créant le soubassement institutionnel nécessaire: le «Centre d'Etudes et de Documentation sur l'Enrôlement forcé». Comme son nom l'indique, il doit rassembler la documentation afférente et la rendre accessible à tous les intéressés et par là encourager les études historiques; le «Comité directeur pour le souvenir de l'Enrôlement forcé». Son appellation définit bien sa mission. L'âge venant pour les enrôlés, ce sont

leurs enfants et petits-enfants qui doivent perdre le relais.

Une distinction est essentielle. Commémorer l'enrôlement forcé est un acte de piété patriotique. L'étudier est un acte de méthode critique historique. Il est essentiel que les enrôlés s'en rendent compte et l'acceptent.

De tous les actes de guerre qui ont frappé le Luxembourg, c'est l'enrôlement forcé qui a imposé au peuple luxembourgeois les sacrifices les plus lourds: 2.850 d'entre eux n'ont pas revu leur patrie. Aujourd'hui il n'y a pas de village, pas de ville, pas de quartier de la capitale qui n'ait son monument à la mémoire de la «génération sacrifiée». Voilà le rappel d'un passé douloureux. Voilà une mémoire en pierre qui tiendra tête à l'oubli.

—————
Ee vun den ergräifendsten Momenten während der Séance académique war wuel wéi d'Liz LOUIS, Schülerin am Lycée Robert Schuman, op eng magistral Art a Weis dat Gedicht virgedroen huet, wat den fréiere Minister an Ambassadeur Lambert SCHAUS 1943 am Exil geschriwen huet a wat op déifgrënneg Manéier d'Haaptelementer vun eiser Heemecht erëm get:

Wât d'Hêmecht ass (*)

(*) Originalschreiwweis

Wât d'Hêmecht ass, dât huet ê soss
Sech kêmons vill gefrôt.
Et wor och blo'ss dem Lentz sei Lidd,
Dât d'Aentwert drop gesôt.
E Kant, dât bei der Mamm um Scho'ss
Sech duckelt an den Arm
Dât frêt och net firwât et do
So' hêmlech ass a wârm.

Ma wie verbannt ass vun dohêm,
Denkt iwer villes nô;
A lânge Nuechten o'ni Schlôf,
Do stellt ê sech de' Frô.
Durch Tré'nen do geseit ê klôr -
A Biller eng ganz Mass
Ersti vrun ons we' eng Visio'n
Vun dêm wât d'Hêmecht ass.

Ons Hêmecht: d'ass dât wâremt Haus,
An dêm mer hu gelieft,
Et ass de Gârd ann 't ass de Bôsch,
Dê mir so' oft durchstrief.

Et as sonst Duerf mat weide Bann,
Ons stolz a prächteg Stât.
Et ass de' hêmlech Bänk am Park
Ann 't ass de klenge Pâd.

Ons Hêmecht: d'ass dê grosse Krês,
Dên ons Familljen hêscht,
Dên ons verbonnen ass durch d'Bludd,
A me' nach durch de Gêsch.
Et sin de' Frönn, de' zo' ons stin
Am Sturem we' am Glêck.
't ass d'Mêdchen, dât den Himmel dre't
A sengem dé'we Blêck.

Ons Hêmecht: d'ass der Mamm hîrt Grâf,
Op dât se biede gin;
't sin all de', de' den e'wge Wê
Virun ons gânge sin.
't sin de' vun dène mir geîrt
Wât wo'er, sche'n a gudd;
't sin all de', de' d'Hêmechtstrei bezuelt
Matt hirem wârm Bludd.

Ons Hêmecht: d'âss ons Mammesprôch
Mat hirem deft'ge Klank;
't ass vum Gehânsbîrg bis zur Schmëtt,
De feirege Gesank.
Et ass dem Lentz sei Lidd vum Lant,
fir dât mer alles ge'f;
Et ass de Renert ann den Dicks,
't ass d'Lidd vum Ro'de Le'f.

Ons Hêmecht: dât âss d'Freihêtsle'ft,
De Glâwen un e Recht,
Et ass den Hâss ge'nt alles dât,
Wât falsch ass a wât schlecht.
't ass d'Toleranz ann
d'Mênschlechkêt,
't ass d'Hëllef an der No't,
't ass d'Hâle wât ên huet versprach,
't ass d'Trei bis an der Do't.

Ons Hêmecht: d'âss den Här um Kreiz,
't ass onsen âle Glâf,
Dât ass, wa vrum Votivaltor
Mer kne'e fir d'Oktav.
't ass d'Le'ffrâchen ann d'Greinskapell,
't ass de Pilatusbîrg,
't ass d'Bildchen, 't ass zi' lechternach,
Dem Wilibrord seng Kîrch.

Ons Hêmecht: dât âss ons Geschicht,
't ass d'Sigfridsschlass um Bock,
De Blanne Jang, de Klôppelkrich,
De Letzeburger Tock
't ass d'Gölle Frâ matt hirem Kranz,
't ass Hinzert, d'Autosbunn,
't ass all dât Lêt, dât am Exil
Ons Leidd ze droen hun.

*Ons Hêmecht: d'âss de' dâper Frâ
Matt hirer Schmierzenskro'n,
De' an dêm schwe'ersten Ablêck
Gerett huet Lant ann Tro'n.
Trennt ons vun hir och Lant a Mîr -
Ons Hierzer sin hîrt Schllass.
Si ass de liewege Symbol
Vun dêm, wât d'Hêmecht âss.*

Oberkratzau 1943

Aus: Lambert SCHAUS „Lidder aus dem Exil“
(St. Paulus-Drëckerei 1945).

A sengem uschlëssende Message huet de Premierminister Jean-Claude JUNCKER den Zwangrekrutéierten säi Respekt ausgedréckt, well si duerch hir Liéwensleeschtung an engem entscheidende Moment vun eiser Geschicht eng grad sou entscheident Roll gespillt hun an hinnen duefir awer hire Jonktem geklaut gin as. Weider huet hien dervir gewarnt, sech a Mësselen zwëschen Krichsaffergeneratiounen ze verléieren an sou d'Glafwiirdegkeet vis-à-vis vun den nofolgenden Generatiounen op d'Spill ze setzen. Et soll een éischter di lescht Stroph vun eiser „Heemecht“ zum Programm machen an op dee fräie Geescht, vun deem doran Rieds as, opbauen; op där Basis hätt en Dag wéi den 30. August 1942 ni méi eng Chance!

Dest war d'Essenz vum Staatsminister sengem Message, fir deen d'Zwangsrekrutéiert him séier dankbar sin.

Schlusswuert vum Marie-Anne THOMMES, Presidentin vum C.D.S.E.F.

*Altesse Royale,
Här Chamberpresident,
Här Staatsminister,
léif Éiregäscht,
léif Enrôlés de Force,*

*Dir erlabt dat ech zum Ofschloss vun
dëser beandrockender Stonn nach e
puer kurz Wierder un lech riichten. A*

*ganz besonnesch well ech lech,
Monseigneur, e waarme Merci soen
datt Dir haut de Mëtteg bei äis komm
sidd. Et ass fir d'Enrôlés de Force eng
grouss Éier, mee virun allem eng
grouss Freed, well Äer Presenz ass fir
sie de Beweis, dat den häerzleche
– an a schwéiere Stonnen, liéwens-
wichtege – Kontakt den sie mat Äerer
Groussmamm, an duerno mat Äerem
Papp haaten, och mat lech weider
besteet.*

*An da well ech och eisem Staats-
minister e ganz besonnesche Merci
soën fir seng Wierder. Wéi kaum en
aneren brengt hién et fäerdeg,
d'Gefiller vun de „Jongen“ an de
„Meederchen“ auszedrecken, well sie
ganz einfach vun Häerz kommen.
Duefir, Jean-Claude Juncker, e grouse
Merci fir déi wertvoll Ënnerstützung,
déi sech awer nët nëmmen durch
Wierder mä och durch Handelen aus-
dréckt. Haut leien d'Geschécker vum
Land an den Hänn vu Leit, déi an
enger Period vu Fridden gebuer an
opgewues sin.*

*A wann et och kengem vun äis
wäerd gelengen, am déifsten vum
Häerz nozefillen, wéi d'Stëmmung
deemols am Land war a wat an all
Eenzelne virgang ass, wéi hien mat
dem grausamen Befehl vum Enrôle-
ment forcé konfrontéiert gin ass, da
wollte mir dach mat dëser Zeremonie
eis Dankbarkeet an eise Respekt vis-
à-vis vun lech, léif Enrôlés de Force,
zum Ausdrock brengen, well Dir hut
an deenen däischtere Stonnen vun der
Nazidiktatur de Kapp duergehal an eis
Lëtzebuerger Identitéit verdeedegt, an
esou hut Dir äis zu dem gemaach wat
mir haut sin.*

*Wa mir bei Geleënheete wéi dëser
ee Moment stëll gin, komme ganz
secher bei jiddferengem vun lech vill
verschidde Gefiller héich, Ënnerungen
un déi eegen Geschicht, awer och un
déi vill Komeroden, déi d'Chance nët
méi haaten zreck ze kommen oder déi
all ze fréi un de Folgen vum Krich
gestuerwe sin.*

*Hinnen hut Dir versprach „Mir
vergiëssen lech nët“. Fir lech war dat*

*e ganz eescht Verspriéchen, dem Dir
elo méi wéi 60 Joer trei bliwe sidd.
Haut gët et fir vill vun lech ëmmer
méi schwéier sech ze deplacéieren, fir
zesummen mat all de Komeroden un
déi ze denken, déi nët méi bei lech
sin – an där gin et vu Joer zu Joer
méi.*

*Elo hut dir dëst Verspriéchen an
eis Hänn geluecht. Dëst ass déi éischt
Zeremonie déi de Comité organiséiert
huet. An ech ka soën datt et fir jidd-
feren vun äis eng Häerzensaach
war, säin Deel derzou bäizedroen, se
sou schéin wéi méiglech ze gestalten,
well mir lech domat wëlle weisen, dat
mir bereed sin fir de Fändel ze iwer-
huelen an datt Äert Verspriéchen eist
Verspriéche gin ass: och mir wäerten
nit vergiëssen an de Comité wäert säi
ganzen Deel maachen fir dat Äere
Sacrifice an der Mémoire collective
vun eisem Land liéweg bleiw.*

*Zesumme mam Centre de Docu-
mentation et de Recherche sur
l'Enrôlement Forcé setze mir äis an
fir dene kommende Generatiounen
d'rezent Geschicht vun eisem Land,
d.h. Är Geschicht, esou gutt wéi méig-
lech weider ze gin.*

*Zum Schluss wëll awer och ech all
deene merci soën, déi äis gehollef hun
dësen Dag z'organiséieren.*

*Duefir hun et vill – immens vill –
Hänn gebraucht an et ass einfach
onméiglech jidder eenzelnen merci ze
soen. Vill vun lech sin der haut hei an
duefir lech all e grouse, waarme Merci
fir Äer Disponibilitéit an Äer Gedold,
wa mir nët ëmmer ganz professionel
an eiser Organisatioun waren. Mir hun
och dat als en Zeechen vun Äerem
Respekt vis-à-vis vun den Enrôlés de
Force ugesin.*

*An e puer Minuten sange mer
zesummen d'Heemecht. Mä virdrun
wëll ech lech nach ganz häerzlech op
eng kleng Receptioun invitéieren.
D'Geschicht vun de „Jongen“ ass och
eng Geschicht vun der Komerodschaft.
Duefir wënschen ech äis all nach e
puer komerodschaftlech Momenter
zesummen.*

D'Membere vum „Comité directeur pour le souvenir de l'enrôlement forcé“ stelle sech vir: Arlette LOMMEL

„Ich weiss nicht ob das das Richtige ist; Blut wäscht sich nie wieder aus“ woren d'Wierder vum Nazibuergermeeschter vu Woltz un d'Adresse vum Gestapochef Hartmann nom Standgerichtsprozess, Wieder déi den Gilbert Trausch ons rappeliert huet op der Séance académique bei Geleënheet vum 65. Anniversaire vun der Zwangsrekrutierung.

Wäitsichtig, verantwortungsvoll a couragéiert Bierger brauch Europa, brauch eis Welt an där momentan méi oder manner 30 Kricher oder Konflikter ausgebrach sin an dement-sprechend Blut vergoss gët; Bierger ouni Scheiklappen, och wa Scheiklappen op den Moment bequem kënne sin a berouegen, op Dauer awer ëmmer nees op en Neits dat Schlëmmsten méiglech man. Ons oprëselen, onsen Kanner, denen et dach munch mol reichlech bequem geet, eng Schoul bidden, déi se staark a vigilant mecht, hinne Vertrauen schenkt, hinne weist dass et richtig as, mam Fanger op Ongerechtegkeeten a Machtmëssbrauch ze weisen an dass et sech lount, sech opzelehnen, et sech lount, wann jidferen op senger Plaatz dee klengen Geste mecht deen néideg ass, fir eng mënschewiirdeg Welt z'erhalen, éier et ze spéit ass.

Wat blouf de Jongen a Medercher virun 65 Joer iwreg, wéi se vun den Preisen an den Krich gezwongen goufen? Blouf iwerhaupt nach e Wee aus der Sackgaass eraus? Goufen et net nuren méi oder manner schmierzvoll Leidensweër? Jo, de Wee gouf hinnen einfach ofgeschnidden, d'Loft geholl, hirt Liewen fir ëmmer markéiert.

D'Leed, d'grausam Souveniren bleiwen, keen kann hinnen se weghuelen!

Och wa mir, d'Ierwen aus der 2. an 3. Generatioun, dat Schrecklecht net selwer erliewt hun, kënne mer nawell nofillen, matfillen, mat Schmierz a Léift zrëckkucken a Kraaft an ons spieren, fir ons géint Hypocrisie an Opportunismus, géint all Formen vun Menschenrechtsverletzungen opzelehnen.

Well mer op ons ënner Stëmm lauschteren wëllen,

well mer lech Zwangsrekrutéiert, déi et hu missen matman, dat schëlleg sin,

well mer net dierfen nokucken, wann den Noper ënnerdréckt, gepéngegt gëtt, wann him d'Jugend geklaut gët an e géint sei Wëllen an den Krich geschéckt gëtt,

well mer net fäerten, Ongerechtegkeeten haard ze soen, och wann dat stéiert.

Jo, *duerch d'Tréinen geseit ee kloer*, huet d'Liz Louis ons de leschten 30. September an deem ergräifenden Gedicht vum Lambert Schaus erënnert. Sou kloer soll d'Erënnung bleiwen – de Message därf net verwässeren, mir dierfen net midd gin, Ongerechtegkeeten als solch wouer ze huelen. Mir dürfen och net 65 Joer duerno d'Erënnung verblatzen loossen, Aen, Oueren a Mond verschléissen, och wann et munchmol méi bequem wier!

Kee Wuert iwer de Krich, kee Wuert iwer d'Péng, kee Wuert iwer Ongerechtegkeet, kee Wuert iwer de Streik, kee Wuert iwer d'Zwangsrekrutierung konnt ech méngem Papp op den Lëpsen ofliesen. Haut sin ech him dankbar fir alles wat hien mir vermëttelt huet – ouni Wieder. Vleicht ass et sou, wéi d'Puretëit vun enger

Léift, vun engem Geste, vun enger Aktioun am Beschten kann erhale bleiwen.

„Ent müsse mir wëssen: *Wa gestreikt gët, ersche'ben d'Preisen eng Parti vun eis. Nëmme mir müsse weisen, datt mir net mat déne Verfügungen d'accord sin ... Wa mir vleicht net me' d'Gléck hun, erëmzekommen, dann hu mir iever haut eise Kanner eng Le'er gin, de' sie wahrscheinlech nie vergießen*“ (Célestin Lommel), hun ech am Joss Thein senger Publikatioun geliés (*Gestuerw fir d'Hémecht – De' sechs Weltzer Märtyrer beim Streik vum 31. August 1942*, St. Paulus Dréckerei 1945). – Wieder aus der Eiwegkeet, Wieder déi mech zudéiwst beréiert hun a mech motivéiert hun, mäint wëllen dozou beizedroen, fir dass net vergiess get, wéi a virwat gelidden gouf – fir Fräiheet, Fridden a Gerechtegkeet, fir Demokratie an dem Mënsch seng Dignitéit zrëckzegewannen géint Barbarei an Mënschenrechtsverletzungen.

De *Comité Directeur pour le Souvenir de l'Enrôlement Forcé* huet sech verpflichtet, d'Erënnung un d'Zwangsrekrutierung oprecht z'erhalen. Den 25. Juni 2007 hu mir an deem Kontext e speziellen Dag am Memorial zu Hollerech fir Kanner aus dem Uewergrad vun der Primärschoul organiséiert, mat engem Themenrundgang iwer d'Zwangsrekrutierung. Témoignagen vun drei fréieren Zwangsrekrutierten hun d'Kanner zum andächtigen Nolauschteren an Nodenken bruecht; déi Leidensgeschichten wärten si net esou séier vergiessen. En Aarbechtsgrupp krut d'Missioun, och di nächst Joeren, iwer ähnlech Projektdeeg mat Schoulkanner d'Erënnung un d'Zwangsrekrutierung waakreg ze halen.

2007 – Ein arbeitsintensives Jahr für das CDREF

Das *Centre de Documentation et de Recherche sur l'Enrôlement forcé* (CDREF) wird durch das Gesetz vom 4. April 2005 ins Leben gerufen. Das Institut untersteht dem Staatsminister. Seine Hauptaufgabe besteht darin die Geschichte der Zwangsrekrutierung Luxemburger Jugendlicher in die deutsche Wehrmacht zu erforschen und eine diesbezügliche Dokumentation zusammenzutragen und zu archivieren.

Eine wissenschaftliche Aufgabe

Standardwerke gibt es nur wenige. Ausser der zahlreichen Erlebnisberichte von Zeitzeugen, geben auch einige Abschlussarbeiten von Universitätsstudenten einen Einblick in die Komplexität dieser Problematik. Viele Fragen bleiben weitgehend unbeantwortet. Wer Zwangsrekrutierung sagt, denkt meistens an die jungen Luxemburger Männer, die in die deutsche Armee eingezogen wurden. Die Thematik ist aber weitaus breit gefächerter und nur unzureichend bekannt.

Dieses tragische Kapitel Zeitgeschichte beginnt aber bereits im Mai 1941, als junge Luxemburger und Luxemburgerinnen in den *Reichsarbeitsdienst* (RAD) gezwungen werden. Im Laufe der Besatzungszeit werden über 3.600 Frauen in den RAD oder in den *Kriegshilfsdienst* (KHD) einverleibt. Dies ist einer der vielen Aspekte, denen sich unser Forschungszentrum widmen wird. Auch die eigentlichen Entscheidungsprozesse, welche zur Einführung der deutschen Wehrpflicht im besetzten Luxemburg führen, sind nicht ein für alle Mal geklärt. Ebenso beschäftigt den Historiker die Frage nach den so genannten Kriegsfreiwilligen, welche sich vor dem 30. August 1942 dem Dienst an der Waffe für *Grossdeutschland* verschrieben haben. Vergessen wir auch nicht die Kriegsgefangenschaft und die Heimkehr, sowie die Reintegration der Heimkehrer in die Nachkriegsgesellschaft. Dazu gehört auch ihr bemerkenswerter, zeitweilig politisch motivierter Kampf für die Anerkennung der gebrachten Opfer und für angemessene Entschädigungszahlungen.

Ein solches Arbeitspensum will organisiert sein. Dies geschieht in enger Zusammenarbeit mit dem *Centre de Documentation et de Recherche sur la Résistance* (CDRR). In einer ersten Phase geht es nun darum, sich einen Überblick über die aktuelle Quellenlage zu verschaffen. Akten aus der damaligen deutschen Verwaltung finden sich hauptsächlich im staatlichen Archiv. In den kommenden Monaten werden wir uns ein genaues Bild über die Dokumentation vor Ort machen können. Das professionelle Konservieren und Archivieren der uns zur Verfügung stehenden hauseigenen Bestände ist ein Must für unser Bestreben eine überschaubare Dokumentation für die kommenden Generationen zu erhalten. Wir können auch hier auf die Unterstützung und Erfahrung seitens des Staatsarchivs zurück greifen.

Im Inland wird es ebenfalls von Bedeutung sein, sämtliche Zeugnisse (Briefe, Photos, persönliche Gegenstände, Bescheinigungen) zu erfassen, welche in privater Hand sind. Dies gilt auch für die Gemeindearchive oder die Vielzahl an regionalen Museen, Ausstellungsflächen und Sammler. Diesbezüglich haben wir mit unseren Freunden aus dem Düdelinger *Musée régional des Enrôlés de force* bereits konkrete Kooperationspläne. Im Laufe des kommenden Jahres knüpfen wir Kontakte zu ausländischen Archiven. Auch hier ist es wichtig zunächst klar zu stellen, wo und vor allem in welchem Umfang es Aktenbestände gibt in denen von Luxemburger Zwangsrekrutierten die Rede geht.

Unser Institut ist im Begriff, eine umfangreiche Mediathek und Bibliothek zusammen zu stellen. Um die vielen Bücher fachgerecht zu erfassen, streben wir auf diesem Gebiet eine Synergie mit der Nationalbibliothek an. Darüber hinaus können auch Themenbereiche, wie zum Beispiel die Geschichte der Menschenrechte, die Konflikte der jüngeren Geschichte, die aktuellen Krisengebiete durchaus angeschnitten werden. Ich wünsche mir ein lebendiges Zentrum, wo diskutiert und debattiert wird.

Das CDREF soll sich in wenigen Jahren als Archiv etablieren und für Forschungszwecke zugängliche Datenbanken schaffen. Es wird somit zu einer Informationsstelle für alle Belange in Zusammenhang mit der Zwangsrekrutierung. Vom Gelehrten über den Studenten bis hin zum geschichtsinteressierten Bürger kann jeder, der Fragen über die Kriegsjahre im Allgemeinen und die Zwangsrekrutierung im Besonderen hat, hier Antworten finden. Eine Website, welche zusammen mit dem CDRR aufgebaut wird, macht uns auch im Internet für eine breites Publikum „greifbar“.

Eine pädagogische Herausforderung

Seit September 2006 ist der Hollericher Bahnhof nun auch offizieller Sitz eines Dokumentations- und Forschungszentrums über die Zwangsrekrutierung. Künftig geben sich Geschichtswissenschaft und Erinnerungsarbeit hier die Hand. Das CDREF wird in den kommenden Jahren das *Comité directeur pour le souvenir de l'enrôlement forcé* dabei unterstützen, die Erinnerung an eines der dunkelsten Kapitel der Geschichte im kollektiven Gedächtnis der Luxemburger zu bewahren.

Keine Epoche hat das Großherzogtum tiefer geprägt als die Besatzungszeit. Die Bedeutung dieser Ära appelliert an unsere Erinnerungspflicht. Das Abhalten feierlicher Zeremonien, die Errichtung von Denkmälern, das Anbringen von Gedenktafeln, sowie das Einrichten von Gedenkstätten in den vergangenen Jahrzehnten zeugen von unserem tiefen Verantwortungsbewusstsein.

Gegen das Vergessen zu arbeiten ist eine Sache. Die Erinnerung an den Zweiten Weltkrieg in das bessere Verständnis der Gegenwart einfließen zu lassen, bleibt allerdings vorrangig. Das ist letzten Endes nur dann möglich, wenn das Dokumentations- und Forschungszentrum auch eine pädagogische Dimension hat. Hier scheint mir die Zusammenarbeit mit der Universi-

tät Luxemburg einerseits, mit den Sekundarschulen andererseits von unmittelbarer Bedeutung zu sein. Desweiteren sind grenzüberschreitende Partnerschaften mit ähnlichen Zentren im Ausland geplant.

Mir ist sehr daran gelegen, die Jugend in die Arbeit des Zentrums einzubinden. Ich lehne das Vorurteil kategorisch ab, die jungen Leute seien uninteressiert und selbstbezogen. Der Zweite Weltkrieg liegt in ihren Augen bereits lange zurück. Oftmals kennen sie die Grauen von damals nur aus unvollständigen Erzählungen. Als Lehrer habe ich selbst die Erfahrung gemacht, dass gerade die dritte Generation sich viele Gedanken macht über die Geschehnisse von damals, vorausgesetzt man tritt in einer altersgerechten, verständlichen und der heutigen Zeit angepassten Form an sie heran. Deshalb ist es um so wichtiger die jungen Leute nicht zu überfordern. Das Thematisieren dieser Epoche darf sie keinesfalls „verfolgen“. Dies würde zu einer leider allzu häufigen Übersättigung führen, welche wiederum in Ablehnung und Desinteresse ausarten könnte. Das CDREF setzt im Rahmen der Lehrerbildung und der -fortbildung für ein ausgewogenes und ausgearbeitetes Konzept der Rahmenlehrpläne des Unterrichtsfaches Geschichte ein.

Die historische Authentizität des Tatortes „Bahnhof Hollerich“ legitimiert seinen Platz im kollektiven Gedächtnis der Luxemburger. Die 1996 auf dem Bahnhofsgelände eingeweihte Gedenkstätte *Mémorial de la Déportation*, bleibt ein aussagekräftiger Ort des Lehrens und des Lernens. Sie hegt und pflegt einen wichtigen Teil unserer nationalen Identität. Die Gedenkstätte eignet sich bestens, dazu über die unterschiedlichsten Annäherungswege an die Thematik nachzudenken. Als Begegnungsstätte ermöglicht sie es heute Brücken zwischen der Vergangenheit und der Gegenwart zu schlagen. Mehr als eine bloße Dokumentation des Leidens, versteht sich die Ausstellung als Ausgangspunkt einer aktiven Pädagogik, die es versucht die Besucher dazu zu bewegen sich Fragen zu stellen. Durch Projektarbeiten können Pädagogen junge Menschen auf das an diesem Ort wahrhaftig erlittene

und erfahrene Leid sensibilisieren und sie zum Nachdenken über das Wesen des NS-Regimes bewegen. Als Sinnbild für Toleranz, Solidarität und Freiheit tritt das *Mémorial* für die demokratischen Grundwerte in der heutigen Gesellschaft ein. Hier wird das CDREF sich nicht scheuen, die Bemühungen der *Fondation du Mémorial de la Déportation* tatkräftig unter die Arme greifen.

Ein erfolgreiches Arbeitsjahr

Nach langer Wartezeit haben die Umbauarbeiten im unter Denkmalschutz stehenden historischen Hollericher Bahnhofsgelände nun endlich begonnen. Das CDREF steht dabei im ständigen Kontakt mit der staatlichen Baubehörde, der „Administration des Bâtiments Publics“ und dem Amt für Denkmalschutz, das „Service des Sites et Monuments Nationaux“. Von den Möbeln bis hin zum technischen Equipment, das CDREF versucht bei der Ausstattung seiner neuen Räumlichkeiten, seinen späteren Anforderungen gerecht zu werden.

Die Umgestaltung vollzieht sich in verschiedenen Bauphasen. Die erste Phase wird es uns ab Frühjahr 2008 ermöglichen umzuziehen und unsere Tätigkeit in Hollerich aufzunehmen. Die folgenden Bauabschnitte werden sich voraussichtlich bis 2010 hinziehen. Dann wird neben der Renovierung des Ausstellungsbereiches, dem Einrichten der Bibliothek und Mediathek, der Modernisierung sämtlicher Fenster und Türen im Erdgeschoss, sowie der kompletten Umgestaltung des Vorführraumes, das äussere Erscheinungsbild des Bahnhofs der Bedeutung dieses Erinnerungsortes würdig aufgewertet.

Letzten Sommer konnten wir drei Studentinnen verpflichten. Sowohl Marthe Scharfe, Fabienne Benseghir, als auch Severine Arend trugen wesentlich zur Aufbauarbeit des CDREF bei. Sie wurden sowohl in das administrative Wesen, als auch in die wissenschaftliche Arbeit mit eingebunden. Seit Mitte September 2007 arbeitet der Historiker Carlo Neuman in unserem Institut. Für uns ist dies eine wichtige Stütze. Unsere Mannschaft wird im Laufe des Jahres durch eine Person

verstärkt werden, die das Sekretariat leiten wird.

In einer Reihe von paraschulischen Aktivitäten und Projekten engagiert sich das CDREF in besonderem Umfang. So unterstützen wir u.a. das Unterrichtsministerium bei der Gestaltung der *Journée de la Mémoire de l'Holocauste et de la Prévention des Crimes contre l'Humanité*. Wir begleiten eine Schülerarbeit des *Lycée Technique de Bonnevoie* in Kooperation mit dem *Luxembourg City Tourist Office*, sowie eine Gemeinschaftsproduktion des *Lycée de Garçons Esch*, des *Service National de la Jeunesse*, des Lütticher Institutes *Les Territoires de Mémoire* und des CDREF. Die Früchte dieser Arbeit werden Anfang 2008 der Öffentlichkeit vorgestellt.

Wissenschaftlich sind wir ganz aktiv. In den vergangenen Monaten unterstützten wir die Abschlussarbeit einer Studentin an der Brüsseler Universität über die Entschädigungsfrage der Zwangsrekrutierten in der Nachkriegszeit. In der Lehrerbildung boten wir Seminare an. Wir dachten aber auch an unsere eigene Weiterbildung und nahmen an verschiedenen Kolloquien und Rundtischgesprächen teil. Momentan erstellen wir in Kooperation mit der *Université du Luxembourg* eine Datenbank, welche sämtliche Erinnerungsorte unseres kollektiven Gedächtnisses im Bezug auf den Zweiten Weltkrieg auflistet. Diese wichtige Quelle wird in den kommenden Monaten vervollständigt und der Öffentlichkeit in Hollerich zugänglich gemacht. Unser Institut arbeitet gegenwärtig ebenfalls an zwei Buchprojekten. Beide Veröffentlichungen sind für 2008 geplant.

Liebe Freunde, wie sie sehen, ist inzwischen viel passiert. Aber auf verschiedenen Ebenen besteht akuter Nachholbedarf. Wir stehen erst am Anfang und es liegt noch ein weiter Weg vor uns, bis wir unser Ziel erreicht haben. Ich blicke mit Zuversicht und Optimismus in die Zukunft und wünsche Ihnen und Ihren Familien alles Gute und vor allem viel Freude für das Jahr 2008!

Steve Kayser
Direktor des CDREF

Tambower Dag 2007

Den alljährlichen Tambower Dag as zu enger fester Traditioun gin an sou war et de leschten 10. November rëm sou wäit, datt déi Tambower sech mat hire Familien a Frënn getraff hun, fir och 62 Joer no hirem Retour aus der russischer Hell un hir vill Komeroden ze denken, déi d'Chance nit haten, an hir Heemecht zréckzekommen.

No der Blumenidderleeung beim Monument vun der Nationaler Solidaritéit um Kanounenhiwel, huet de Chanoine André HEIDERSCHIED an der Garer Kiirch eng feierlech Mass gefeiert, a Präsenz vum Chamberpresident Lucien WEILER, dem President vum Memorial vun der Deportatioun Guy DE MUYSER, dem President vun der Federatioun vun den Zwangsrekrutierten Jos. WEIRICH, dem Generalsekretär vun der Federatioun Jim BOLMER, der Presidentin vun der Association des Survivants des Enrôlés de Force Mélanie FLAMMANG an enger Delegatioun vum CDSEF, ugefouert vun der Presidentin Marie-Anne THOMMES. Den Abbé HEIDERSCHIED huet ënner anerem nach eng Kéier un d'Afféierung vun der Wehrpflicht virun 65. Joer erënnert, e Verbriechen wat ni verjähren géif a ni vergiëss dirft gin.

Nom Mëttingiessen am NOVOTEL huet de President Gast. JUNCK d'Generalversammlung opgemach an fir d'éischt all deene Merci gesôt, déi un

der Organisatioun vun desem Dag bedeelegt waren. En huet dann ervirgestrach, datt d'Fëllement fir d'Amicale vun den Tambower 1957 am Restaurant du Commerce an der Stad geluecht gin as, wat also elo 50 Joer hier as! Déi Grënnung war mat vill Arbecht verbonnen an de Gast. JUNCK huet do besonnesch deen onermiddlichen Asatz vum éischten President Metti SCHOLER, vum Raymond WELTER, vum heitige Sekretär Jules STEFFEN an vum fréieren Tresorier Jos. SCHILTZ higewisen. Weider huet hien senger Satisfaktioun Ausdrock gin, datt jonk Leit sech bereet erkläert an Intressen gewisen hun, fir dat Wiérk virunzeféieren, wat nom Krich mat vill Méi opgeriicht gin as, e Wiérk wat deenen déi no äis kommen virun Aaen soll halen, wat deemols mat der Letzebuerger Jugend geschitt as a wat fir Entbiéierungen si op sech geholl huet fir datt eist Land als onofhängege Staat konnt bestoe bleiwen. Niéwt de villen Publikatiounen zu desem Thema bleiwen awer nach ëmmer e sëllegen Froen am Raum stoen an sou hofft de President JUNCK, datt den zukünftigen Dokumentationszentrum no den Transformationsarbechten an der Hollerecher Gare eng Ulafplaz get, wou all wichtig Ennerlagen iwersichtlich gespäichert an sou Äntwerten op ongeléist Froen kënnen gin.

No enger Gedenkminutt fir déi verstuerwen Memberen Jean-Pierre

SANDT, Lucien HOLCHER, Jean STEINMETZ, Jean GOBBER, Raymond MULLER, Joseph METZLER, Nicolas WEITEN, Félix FELTGEN, Marcel THOMMES, Georg TOPOLOWSKI, Joseph LINSTER, Roger ENGEL, Pierre MOLLING, Pierre DERRMANN, Jean-Pierre HOPP an Ernest STEICHEN, huet de Sekretär Jules STEFFEN en detailléierten Rapport iwer d'Aktivitéiten vum vergangene Joer gemeet. Dee neien Tresorier Paul SCHOLER huet fir d'éischt sengem Virgänger Jos. SCHILTZ eng gutt Besserung gewënscht an dun e Bericht iwer eng gesond Finanzsituatioun virgedroen. Op Virschlag vun de Keesserevisseuren Aloyse NILLES a Marcel BODSON huet d'Versammlung dem Comité an dem Tresorier Entlaaschtung erdeeit.

Zum Schluss vun der Versammlung huet d'Marie-Anne THOMMES, Presidentin vum CDSEF de Wäert vun der Komerodschaft zwëschen de Krichsaffer ënnerstrach an en Iwerbléck gin iwer d'Renovatiounsarbechten am Memorial zu Hollerech an iwer verschidden weider Aktivitéiten vum neie Comité. Zu gudder Lescht huet de President vun der Federatioun vun den Zwangsrekrutierten Jos. WEIRICH de joerelangen Kampf vun den Zwangsrekrutierten fir d'Unerkennung vun hire materiellen a moralischen Fuerderungen Revue passéiert an de Stellwäert vum Tambower Dag ënnerstrach.

Foto: Tessa Hansen / d'Wort

Generalversammlung vun der „Amicale des Enrôlés de Force“ Woltz

den 17. November 2007 am Hôtel Beau-Séjour zu Nidderwoltz

De 4. Juni 2007 hat d'„Amicale des Enrôlés de Force Woltz“ eng Visite vun der „Gedenkstätte Hinzert“ gemeet. Bei dëser Geleënheet gouf e Blumenarrangement virum Hinzertzer Kräiz néiergeluecht an dene 6 Weltzer Michel Worré, Charles Meiers, Joseph Ewen, Nicolas Müller, Alfred Brück a Célestin Lommel geduecht, déi den 2. September 1942 „standrechtlich“ erschoss goufen.

Foto: Vic. Weber

D'Presidentin Anne Gilson-Clees huet d'Memberen an de Buergermeeschter Romain Schneider begréisst a wellkomm geheescht. Well d'Zuel vun den Zwangsrekrutéierten ëmmer méi kleng get, huet si en Opruff un di jonk Leit gemeet, déi, och wa se kee Krich erliéwt hun, gär an d'Amicale opgeholl gin, fir sou d'Affer vun der eelerer Generatioun an Éieren ze haalen an nie ze vergiessen. No enger Gedenkminutt fir déi verstuerwen Memberen (Rubrik In Pace op der Sait 15 vun deser Nummer) huet de Sekretär Vic. Weber Rapport gemeet iwer d'Aktivitéiten vum Joer 2006: Generalversammlung 23. November 2006 am Hôtel du Vieux Château; 5 Comitésetzungen; Daages-Tour op Hinzert an op Tréier – eng grouss geschichtlich Beräicherung fir all déi di mat waren –; Partizipatioun um Te-Deum Nationalfeierdag, am Kontext vun deem 5 Memberen vum Comité géiert goufen: d'Mme Anne Gilson, d'Mme Martha Even, d'Hären Jempi Thillens, Norbert Hengesch an och deen ze fréi verstuerwenen Här Leisen; Bedeeligung um Nationalkongress vun den Zwangs-

rekrutéierten zu Ettelbréck den 12. Mée 2007, wou och decidéiert gin as, de Kongress vun 2008 zu Woltz ofzehalen; Bedeeligung un deene verschiddenen Kommemoratiouns-Feierlicheeten wéi d'Streikfeier den 31. August, d'Journée Commémorative mat akademischer Sëtzung den 30. September an der Stad.

Wat de Nationalen Kommemoratiounsdag am Oktober betrëfft, sou as decidéiert gin, fir am September keng eegen Feier méi zu Woltz z'organisieren, mä sech un de Feierlichkäten an der Stad ze bedeeiligen an eventuell mat engem Bus duer ze fueren. Zu gudder Lescht huet de Sekretär e kurzen Ausbléck gin iwer déi geplangten Aktivitéiten am Joer 2008: niéwt deem Gewinnten, en Ausflug op Bastnach, Kino-Nomëttiger am Kino Prabbeli asw.

Nom Keesebericht, aus deem ënner anerem ervirgeet datt 74 Memberen hire Bäitrag vun 2006 bezuelt hun, hun déi 2 Keesserevisseuren Camille Schmitz a Marcel Weydert d'Exaktheit vun de Konten bestätigt.

Zum Schluss vun der Versammlung huet de Buergermeeschter Romain Schneider der Amicale säi Respekt ausgedréckt, si fir hir Aktivitéiten geluewt an hir och eng finanziell Ënnerstëtzung vun der Gemeng zougeséichert. Och gesäit hien et als eng Unerkennung un, datt de Nationalkongress 2008 zu Woltz ofgehele get. Weider huet hien ënnerstrach, datt ëmmer méi jonk Leit sech fir déi schrecklech Period vum 2. Weltkrich intressieren an sou z.B. all Joer e 6. Schouljoer aus der Wöltzer Primärschoul op Hinzert fiirt.

De Comité vun der „Amicale des Enrôlés de Force“ Woltz setzt sech folgendermoossen zesuemen: Presidentin: Anne Gilson-Clees, Sekretär: Vic. Weber, Caissier: Martha Even-Terren, Sekretär adj.: Renée Berg-Berchem, Caissier adj.: Rob. Even, Memberen: Norbert Hengesch, Gaby Duhauptpas, Jang Thillens, Erny Hoffmann a Charel Jacoby, Éiere-President: Jean-Pierre Thillens.

Gedenkfeier fir d'Affer vum Massaker vum SLONSK

Iwer d'Hannergrënn vum Massaker vum 30. op den 31. Januar 1945 vu SONNEBURG as jo scho vill geschriewen. Duefir géife mer äis des Kéier op d'Publikatioun vun de Nimm vun

deenen 91 onglécklechen Lëtzebuurger Jongen beschränken, déi op eng bestialesch Manéier hirt jonkt Liéwen deemols hu missen loossen. D'Ërennungszeremonien sin dest Joer sondes

den 27. Januar um 14 Auer 30 um Kanounenhiwel an um 15.00 an der Krypta vun der Kathedral (Detail nächst Säit).

ANTONY	Léonard	13.02.1921	Weimerskirch	MOMPER	Paul	19.01.1923	Esch/Alzette
BAULESCH	Armand	30.08.1921	Perlé	NEUENS	Albert	23.01.1923	Bettembourg
BAUM	Pierre	12.12.1923	Rumelange	NEY	Nicolas	08.11.1920	Steinfort
BECKER	Gustav	06.05.1924	Differdange	NOE	Alphonse	12.08.1922	Niedercorn
BERNARDY	Jean Paul	28.02.1924	Eischen	NOE	Jean	09.05.1922	Rodange
BIRDEN	Théophile	15.04.1924	Luxembourg	PAUL	Clement	26.06.1923	Dudelange ?
BLEY	Joseph	13.06.1924	Hoscheid	PERL	Jean	11.01.1921	Rumelange
BONIFAS	Philippe	13.07.1922	Nospelt	PERRARD	Joseph	19.10.1921	Pétange
BRAUN	Nicolas	24.03.1920	Differdange	PFEIFFER	Jean-Pierre Auguste Alfred	16.12.1922	Esch/Alzette
BOUSSON	Michel	19.10.1923	Luxembourg	PIERRET	Nicolas	26.12.1923	Eischen
CHRISTOPHORY	Ernest	19.02.1921	Mamer	POMPERMAIER	Lucien	13.12.1922	Esch/Alzette
CLEMENT	Pierre	01.05.1920	Luxembourg	REDING	Jean-Pierre	21.09.1923	Grosbous
CORDIER	Francois	16.10.1924	Winseler	REINESCH	Henri	11.12.1930	Wiltz
COURTE	Michel	04.03.1920	Neuhäusgen	SCHMIT	Albert	21.01.1921	Luxembourg-Kirchberg
ERNSTER	Léon	24.08.1922	Clemency	SCHMIT	Jules	19.05.1921	Luxembourg
EWEN	Victor	22.04.1922	Clervaux	SCHMITZ	Jean Gaspard	17.04.1923	Huldange
FABER	Jean Paul	16.02.1924	Garnich	SCHMITZ	Nicolas	10.03.1920	Hoscheid
FELTEN	Léon	26.05.1922	Oberpallen	SCHOCKMEL	Francois	23.11.1922	Obercorn
FLESCHE	René	12.07.1924	Rodange	SCHOLTES	Mathias	16.01.1923	Alscheid
FRANCK	Joseph	04.05.1921	Luxembourg-Merl	SCHOOS	Joseph	12.03.1921	Pétange
FRIESEISEN	Joseph	13.03.1922	Hoscheid	SCHULLER	René	25.04.1923	Schouweiler
GANSEN	Joseph	12.03.1923	Lamadelaine	SCHWARTZ	Bernard	22.04.1922	Luxembourg
GILBERTZ	Mathias	11.09.1923	Berdorf	SIEBENBOUR	Francois	03.01.1920	Medernach
GODEFROID	Hubert	13.05.1925	Esch/Alzette	SIMON	Aloyse	17.04.1920	Capellen
HANSEN	Norbert	17.02.1921	Musson (Belgique)	STEINBACH	Ferdinand	22.08.1921	Schiffange
HAYARD	Francois Marie	16.05.1922	Niedercorn	STEIVER	Marcel	29.08.1920	Luxembourg-Pfaffenthal
HOMMEL	Jean Pierre	27.02.1922	Rippweiler	STRIFF	Jean-Pierre	01.03.1920	Herborn
HUBERT	Roger Nicolas Paul	26.05.1921	Esch/Alzette	THEKES	Roger	07.12.1922	Grevenmacher
JACOBY	Marcel	26.02.1920	Differdange	THIES	Jean	31.12.1921	Boxhorn
JAMINET	Marcel	24.10.1921	Dudelange	THILL	René	26.11.1924	Kayl
KAUFMANN	Remy	08.08.1925	Hassel	THILLMANN	Jean	30.06.1924	Heinerscheid ?
KIES	Ferdinand	24.03.1922	Helmsange	TRAUFLE	Adolphe Pierre	14.07.1921	Esch/Alzette
KOERNER	Raymond	11.02.1923	Differdange	WAGNER	Joseph	20.07.1922	Mamer
KOPPES	Jean Nicolas Théodore	30.11.1923	Dalheim	WAGNER	Marcel Eugène	19.05.1923	Esch/Alzette
KOSTER	Jean Pierre	06.03.1922	Septfontaines	WALMASSONI	Francois Georges	28.02.1920	Rodange
KRIER	Jean	06.03.1921	Luxembourg-Hamm	WALTENER	Marcel	08.06.1925	Kayl
LINDEN	Jean	17.10.1921	Luxembourg	WEBER	Alex	17.07.1920	Rodange
LOGELIN	Arthur	26.01.1922	Differdange	WEBER	Marcel	06.07.1923	Folschette
LUCAS	Jean Albert	03.06.1922	Pétange	WEILER	André Paul	04.02.1921	Luxembourg
MAJERUS	Mathias	17.02.1925	Goesdorf	WEILER	Jean-Pierre	20.08.1922	Clervaux
MARNACH	Jean Pierre Alex	05.06.1922	Esch/Alzette	WEIMERSKIRCH	Ernest	15.10.1922	Luxembourg
MATHIEU	Ernest	29.03.1921	Oklahoma (USA)	WEISS	Eugène	03.05.1922	Differdange
MART	Fernand Georges	22.04.1924	Esch/Alzette	WOLTER	Francois	17.01.1922	Steinfort
MAYER	Albert	05.06.1921	Colmarberg	ZAHNEN	Pierre Albert	16.04.1921	Huldange
MERTZ	Léon	24.12.1923	Luxembourg	ZEIMET	Pierre	17.04.1925	Luxembourg-Kirchberg
MEYER	Auguste Jean	13.11.1922	Esch/Alzette				

(Extrait aus: „Das Massaker im Zuchthaus Sonnenberg vom 30./31. Januar 1945“ vum A. Hohengarten / St. Paulus Dréckerei 1979)

Programm vun der Veillée

Sonndeg 27. Januar 2008

14.30 Auer Kanounenhiwel

1. D'Fuendelsdréier stellen sech hanner der Flamm op
2. Blummennidderleeung
3. Sonnerie aux morts
4. Ons Heemecht

15.00 Auer an der Krypta vun der Kathedral

1. 91 Käerzen gin ugefang déi di 91 Affer Symoliséieren
2. Message vum Sekretär Jim Bolmer
3. *Requiem pour un enrôlé de force* vum Jean-Pierre Kemmer

– encadréiert vun der Projectioun
vun de Fotoen vun den Affer

4. Gedenkminutt
5. Gebiéd vum Chanoine André Heiderscheid
6. Lidd „Ons Jongen“
7. Ons Heemecht

IN PACE
2007

Sektioun Diddeleng

Eugène Berend
Mathias Bovi
Irène Flammang-Leroy
Marguerite Gilbertz-Leisen
René Kerg
Nicolas Millim
Jacques Nober
Marcel Prim
Roger Weber
Anne Berthe Wester-Heinen
Charles Wetz

Sektioun Letzebuerg-Stad

Emile Steffen,
Comitésmember, dekoréiert
mam Ruban en Or
Albert Arnoldy
Olga Bour-Weyrich
Marie-Louise
Gengler-Steffen
Marcel Gengler
Fernand Schilling
Mimi Stefanetti-Frascht
Hélène Welter-Wilwers

Sektioun Schëffleng

Irène Brochmann-Peters
Odyle Dondelinger-Hubert
Anny Harsch-Schmit
Lucien Scheibel

Sektioun Steesel

Marcel Hary

Sektioun Walfer

Lilli Nilles-Brebsom
Ketty Tescher-Hintgen

Sektioun Woltz

Will Weyrich
Emile Deckenbrunnen
Nicolas Pieren
Jean Balthasar
Renée Jungbluth
Ferdinand Leisen
Elise Millang
Léon Kerger

Comité-directeur pour le souvenir de l'enrôlement forcé

Mme Marie-Anne Thommes, Präsidentin, Ueschdref
M. Jean-Pierre Bolmer, Nospelt
Mme Arlette De Bourcy-Lommel, Schëfflëng
M. Georges Even, Ell
Mme Judith Feider, Lëtzebuerg
Mlle Chantal Gansen, Kielen
M. André Heiderscheid, Plankenhaff
M. André Hohengarten, Izeg
M. François Jacques, Lëtzebuerg
M. Gaston Junck, Dikrich
M. Marc Mathekowitsch, Kielen
M. Norbert Melcher, Steesel
Mme Yolande Neiens-Kohn, Briddel
M. Jos Weirich, Diddeleng
Mlle Danielle Wenzel, Schëffleng

Comité vun der Federatioun

M. Jos Weirich, Präsident, Diddeleng
M. Jim Bolmer, Nospelt
M. Julien Coner, Hesper
Mme Melanie Flammang, Lëtzebuerg
M. Julien Giersch, Kënzeg
Mme Maria Ginter, Péiteng
M. Victor Graaff, Dikrich
M. Gaston Junck, Dikrich
M. Norbert Melcher, Steesel
M. Camille Michaelis, Dippech
M. Emile Olsem, Käl
M. Jules Steffen, Klengbetten

Centre de Documentation et de Recherche

M. Steve Kayser

Conseil d'administration du Mémorial de la déportation

M. Guy De Muysen, Präsident, Lëtzebuerg
M. Jos Weirich, Vize-Präsident, Diddeleng
M. Nic Koob, Vize-Präsident, Réimech
Mme Mady Moyse-Jakob, Vize-Präsidentin, Lëtzebuerg
M. Marc Schoentgen, Sekretär, Méchelbuch
M. Jim Bolmer, Nospelt
M. Paul Dostert, Lëtzebuerg
Mme Melanie Flammang, Lëtzebuerg
M. Roger Gallion, Stroossen
M. Constant Gillardin, Lëtzebuerg
M. André Heiderscheid, Plankenhaff
M. André Hohengarten, Izeg
M. Bernard Jacob, Féngeng

Sektioun Beetebuerg

M. Henri Becker, Beetebuerg
M. Roger Bour, Lëtzebuerg
M. Henri David, Beetebuerg
Mme Marthe Ehleringer, Beetebuerg
M. Fernand Erpelding, Beetebuerg
Mme Octavie Ewert-Haine, Beetebuerg
M. Pierre Fonck, Lëtzebuerg

M. Félix Gerson, Beetebuerg
M. René Gottal, Beetebuerg
M. Paul Hamtiaux, Mamer
M. Gaston Heinen, Lëtzebuerg
M. Martin Heirend, Beetebuerg
M. Roger Helminger, Näerzeng
M. Mett Hoffmann, Beetebuerg
M. Prosper Jacques, Lëtzebuerg
M. Henri Kass, Beetebuerg
M. Jean Kremer, Diddeleng
M. Marcel Lentz, Munnereff
M. Fernand Roden, Lëtzebuerg
M. Alphonse Rodesch, Beetebuerg
M. Nicolas Theis, Beetebuerg
M. Jean Thill, Beetebuerg
M. et Mme Jos Thill-Meiter, Näerzeng
M. Alfred Thoma, Beetebuerg
M. Alphonse Weydert, Beetebuerg
M. Michel Wirth, Lëtzebuerg

Sektioun du Nord-Cliäref

De Comité a seng Memberen

Sektioun Colmar-Bierg

Mme Fernande Becker-Kerger, Colmar-Bierg
M. et Mme Henri Biltgen-Meyers, Colmar-Bierg
Mme Juliette Colling-Weber, Colmar-Bierg
Mme Justine Diederich-Noesen, Miersch
Mme Aline Feltz-Fuhr, Nidderaanwen
Mme Catherine Jacobs-Leiner, Colmar-Bierg
Mme Kitty Klein-Kellen, Colmar-Bierg
Mme Bebbly Kohn-Mannes, Colmar-Bierg
M. Willy Leyder-Schmit, Bierschbech/Miersch
Mme Marguerite Muller-Fisch, Colmar-Bierg
M. et Mme Jos Schaul-Brachmond, Colmar-Bierg
Mme Irène Scholtes-Echternach, Béiwen
M. et Mme Eugène Soisson-Berchem, Colmar-Bierg
M. et Mme Jean-Pierre Weis-Watgen, Colmar-Bierg

Sektioun Conter

Mme Mariette Atten, Mutfert
M. Joseph Bos, Mutfert
M. Théophile Dennewald, Mutfert
M. Alose Diederich, Mutfert
M. Roger Diederich, Conter
Melle Maria Franzen, Mutfert
M. Constant Goergen, Conter
M. et Mme Havé-Schmit, Éiter
Mme Triny Hoffmann-Lorent, Mutfert
Mme Astrid Holzmer-Hemmen, Mutfert
M. Alfred Jung, Conter
M. René Keyser, Éiter
M. et Mme Medinger-Heuertz, Conter
Mme Irène Melchior-Medinger, Conter
M. et Mme Roger Meyrer, Bech-Macher
Mme Nicole Muller-Melchior, Conter
M. Jean Ney, Conter
M. Marco Schmit, Éiter
M. Rodolphe Tanson, Mutfert

Sektioun „Ons Jongen“ Dikrich

M. et Mme Joseph Bache-Stirn, Dikrich
Mme Barthel-Schartz, Dikrich
M. et Mme J.-Pierre Bissen-Kayser, Reisduerf
Mme Nicolas Büchel-Reckinger, Dikrich
Mme Marie Dahm-Bergh, Dikrich
M. Joseph Clees-Hostert, Dikrich
M. et Mme Joseph Elcherth-Weis, Dikrich
Mme Erny Müller-Ernzen, Dikrich
M. et Mme Théo Frising-Hoffmann, Dikrich
M. et Mme Albert Gleis-Turpel, Gooljen
Mme Elise Gleis-Henges, Mäerzeg
M. et Mme Marcel Goniva-Krantz, Dikrich
Mme Ant. Gonner-Wampach, Dikrich
M. Jean Hamen, Dikrich
M. Charles Heiles, Dikrich
M. Jean Heiles, Dikrich
M. Georges Hennes, Dikrich
Mme Marie-Louise Infalt-Pündel, Dikrich
M. et Mme Gaston Junck-Busson, Dikrich
Mme Régine Klepper-Simon, Dikrich
M. et Mme Emile Krein-Beck, Dikrich
M. et Mme Camille Leick-Hoffmann, Dikrich
M. Robert Linster-Schmartz, Dikrich
M. et Mme Nicolas Magar-Ricaille, Gilsdref
M. et Mme Val. Magar-Decker, Miedernach
M. Joseph Meder, Dikrich
M. et Mme Alphonse Meier-Thielen, Dikrich
Mme Robert Mergen-Nickels, Dikrich
Mme Alice Moris-Karpen, Dikrich
Mme Françoise Neyens-Gleis, Geieschhaff
Mme Sanny Nilles-Kieffer, Ettelbréck
Mme Triny Paulus, Dikrich
Mme Maisy Peters-Kaber, Dikrich
M. et Mme Victor Poos, Dikrich
Mme Lydie Reiles-Schmitz, Dikrich
M. et Mme Jean Ries-Baustert, Dikrich
M. et Mme Léopold Roth-Bales, Dikrich
M. Mathias Roeder, Angelduerf
Mme Anne Schuller, Dikrich
Mme Steinberg-Welter, Bettenduerf
M. et Mme Egon Theis-Hubert, Dikrich
Mme Suzette Wagner-Rassel, Dikrich

Sektioun Diddeleng

M. et Mme Léon Beckius, Käl
M. Joseph Britz, Diddeleng
Mlle Lucie Lang, Diddeleng
Mlle Alice Libar, Diddeleng
M. et Mme Jos Weirich, Diddeleng

Sektioun Esch-Uelzecht

M. et Mme Bert Adam, Esch-Uelzecht
M. et Mme Théo Jacoby, Esch-Uelzecht
M. et Mme Jos Stoffel, Esch-Uelzecht
M. et Mme Ady Maintz, Biergem
M. et Mme Jean Abens-Maintz, Féitz
M. et Mme Camille Olinger, Zolwer
M. et Mme Georges Lallemand, Esch-Uelzecht
M. Aloyse Assa, Esch-Uelzecht

Mme Aloyse Billa, Esch-Uelzecht
Mme Gilberte Ecker-Jaas, Esch-Uelzecht
M. Joseph Thill, Esch-Uelzecht
Mme Amelia Haan-Bolzan Esch-Uelzecht
Mme Josée Maroldt-Leider, Esch-Uelzecht
Mme Jacqueline Krieger-Freres, Esch-Uelzecht
M. Robert Linda, Esch-Uelzecht
M. Georges Quintus, Esch-Uelzecht
M. Robert Hansen, Esch-Uelzecht
M. Camille Mondot, Esch-Uelzecht
M. et Mme Felix Fassbinder, Esch-Uelzecht
M. Marcel Grelot, Esch-Uelzecht
Mme Marie-Antoinette Rulot-Laurent,
Esch-Uelzecht
M. René Fonck, Esch-Uelzecht
Mme Marguerite Steffen, Esch-Uelzecht
Mme Jacqueline Frising Esch-Uelzecht
Mme Marie-Louise Haus, Esch-Uelzecht
M. et Mme Jos Schmit-Stüren, Esch-Uelzecht
Mme Marie Rose Steil, Esch-Uelzecht
M. et Mme Robert Steil-Glod, Esch-Uelzecht
M. et Mme Joseph Glod-Reuter, Stroossen
M. et Mme J.M. Wagener, Letzebuerg
Mme Blanche Majerus, Esch-Uelzecht
Mme Marguerite Feller-Kugeler, Esch-Uelzecht
M. et Mme Robes Defays, Esch-Uelzecht
M. et Mme Jos Biren, Esch-Uelzecht

Sektioun Groussbus

M. Jean Adam, Viichten
Mme Arthur Arendt, Groussbus
M. et Mme Aloys Bissen, Viichten
M. et Mme Albert Elsen, Proz
M. et Mme René Ferber, Proz
Mme Jos Fisch-Hennico, Proz
Mme Heinen-Alberty, Proz
Mme Eugène Hutmacher, Platen
Mme Kapp-Mergen, Platen
M. Robert Kohn, Nidderkäerjeng
Mlle Vicky Manternach, Groussbus
Mme Willy Mertens, Platen
M. et Mme Paul Schrenger, Reimberg
Mme Pierre Schuster, Groussbus

Sektioun Hesper

M. et Mme Ady Reding, Lëtzebuerg
M. et Mme Josy Heuschling-Mertes, Houwald
M. Etienne Schmit, Fenteng
Mme Maguerite Back-Poos, Eiter
Mme Nelly Kerschenmeyer-Glesener, Houwald
M. et Mme Jean Veisse, Fenteng
M. Camille Schadeck-Fasbinder, Alzeng
Mme Sonja Mersch-Wieschermann, Alzeng
Mme Yvonne Spedener-Kauder, Houwald
Mme Irma Harsch, Izeg
M. et Mme Paul Conrardy-Kayser, Fenteng
Mme Triny Wingert-Aust, Hesper
M. et Mme Gaston Moes-Ferring, Lëtzebuerg
M. Theodore Jung, Alzeng
M. Etienne Backes-Hansen, Howald
M. Nicolas Hoffmann, Howald
M. Leon Ronck, Houwald
Mme Catherine Lamesch, Lëtzebuerg
M. et Mme Michel Wester, Hesper

Mme Gantenbein-Koullen, Fenteng
M. Joseph Schon, Izeg
M. André Linden, Hesper
M. et Mme Jean-Pierre Graas-Steichen, Zolver
M. et Mme Pierre Nickts-Goffinet, Esch-Sauer
Mme Marie Brauch-Hellers, Steebrécken
Mme Aline Colling-Pauly, Alzeng
Mme Ermance Becker-Thilges, Alzeng
M. et Mme Mathias Scheer-Thinnes,
Lëtzebuerg
M. Roger Ney, Alzeng
M. Armand Ruppert, Houwald
M. et Mme Etienne Streitz, Izeg
Mme Jean-Pierre Jome-Louis, Fenteng
Mme Alice Faltz-Pauly, Alzeng
M. Romain Schmit, Beggen
Mme Monique Gouber-Wirtz, Alzeng
M. et Mme Joseph Thinnes, Fenteng
Mme Nicole Wester, Izeg
M. Nicolas Schumacher, Haassel
M. Théo Zeimes, Izeg
Mme Mathilde Stein-Bidinger, Alzeng
M. Pierre Heinen, Lëtzebuerg
Mme Gerty Guelf-Winandy, Houwald
M. et Mme Nicolas Godart, Alzeng
M. Jean-Pierre Thill, Houwald
M. et Mme Ernest Sunnen-Schmit, Leideleng
Mme Joséphine Fox-Hoss, Hesper
Mme Marguerite Thill-Remakel, Munneref
M. Henri Schmitz, Alzeng
M. Michel Hensgen, Izeg
Mme Anne Ludivig-Schloesser, Houwald
M. et Mme Nicolas Nickels-Hinger, Alzeng
Mme Claire Glaesener-Leytem, Izeg
Mlle Thérèse Mangen, Houwald
M. Roby Jomé, Hesper
M. et Mme Wintringer-Pündel, Izeg
M. Joseph Zakrewski, Hesper

Sektioun Hollerech-Gare

M. et Mme Nic Bonifas-Eiffes, Nouspelt
M. et Mme Edmond an Erica Calteux,
Bourglënster
M. et Mme Jean Gosselin-Goergen, Stengefort
M. Marcel Lenertz, Stroossen
M. François Lommel, Aischen

Sektioun Housen

M. Mathias Baustert, Housen
Mme Marthe Baustert-Bourgmeier, Wuelessen
Mme Cecile Blasen-Mangers, Munzen
M. Michel Brachmann, Marbuerg
Mme Lisa Clees-Hermes, Stolzebuerg
M. Jean-Pierre Dohm-Atten, Housen
M. Martin Frieseisen, Wuelessen
Mme Antoinette Hoschet-Graffe, Marnech
Mme Marie Jacobs-Mersch, Duerscht
M. Clement Kaes, Houschter-Déckt
Mme Barbara Keilen-Dockendorf, Wuelessen
Mme Anna Kirsch, Duerscht
Mme Catherine Klein-Thilges, Konstern
M. Pierre Mossong, Maison de Retraite Dikrich
M. Leon Neumann, Housen
M. Joseph Oberlinkels, Housen

Mme Marie Pleim-Fux, Housen
Mme Jacques Schmitz-Goebel, Housen
Mme Marcel Schneider-Kremer, Maarnech
M. Pierre Trausch, Housen
M. Paul Weber, Maarnech
Mme Marcus Zoenen-Spoo, Marbuerg

Individuell Federatioun

M. Jos Bach-Simon, Beetebuerg
Mme Léonie Birgen-Meyer, Nacher
M. et Mme Albert Gleis-Turpel, Groljen
Mme M.-Louise Kerschen-Servais, Péiteng
M. René Lanners, Ettelbreck
M. Emile Meyer-Koch, CIPA
M. Jos Molitor-Bettendorf, Wolz
M. Ady Schiltz-Merens, Altréier
M. Edmond Schlim, Péiteng
M. Alphonse Schmit, Noumer
M. et Mme Aloyse Steinmetz, Iechternach
M. Ernest Wagner, Iechternach
M. Albert Weber, Hesper
Mme Josette Welter-Kugener, Jonglënster
M. Albert Wilwo, Nidderkuer

Sektioun Lëtzebuerg-Stad

M. et Mme Henri Ackermann, Lëtzebuerg
Mme Elise Barthelmy-Mosar, Lëtzebuerg
Mme Marguerite Baulesch-Bruck, Lëtzebuerg
M. et Mme Jean Baur-Mergen, Mensbech
M. Abbé Michel Behm, Lëtzebuerg
Mme Suzanne Behm, Lëtzebuerg
Mme Victor Berns-Neyens, Lëtzebuerg
M. Nicolas Bertemes, Lëtzebuerg
M. et Mme François Biel, Lëtzebuerg
Mme Margot Blaise-Quintus, Lëtzebuerg
Mme Maisy Braun-Linden, Lëtzebuerg
Mme Ginette Burais-Schanen, Lëtzebuerg
M. Victor Capesius, Lëtzebuerg
Mme Catherine Conrad-Gillig, Lëtzebuerg
M. Roger Deitz-Antony, Lëtzebuerg
Mme Mimy Deltgen, Lëtzebuerg
M. René Didier-Lanser, Senneng
M. et Mme Camille Diederich-Colas, Briddel
Mme Jacq. Dietz-Rodesch, Lëtzebuerg
M. et Mme Michel Donven, Lëtzebuerg
Mme Andrée Eberhard, Lëtzebuerg
M. et Mme René Englebert, Lëtzebuerg
M. et Mme Mathias Feider, Lëtzebuerg
Mme Maria Flammang-Martiny, Lëtzebuerg
M. et Mme Hugues Folscheid, Lëtzebuerg
M. Fonny Friederich, Lëtzebuerg
Mme Gilberte Gangolf, Lëtzebuerg
Mme Marg. Gansen-Brosius, Lëtzebuerg
M. et Mme Marcel Gengler, Munneref
Mme Hilda Genot-Kolbet, Lëtzebuerg
M. et Mme Léon Franssens, Lëtzebuerg
Mme Pauline Georges-Peiffer, Lëtzebuerg
M. et Mme René Gerard, Bartreng
Mme Anne Giberyen-Bintener, Bartreng
M. et Mme Mathias Gieres, Lëtzebuerg
M. et Mme Constant Gillardin, Lëtzebuerg
M. et Mme André Glodé, Lëtzebuerg
M. et Mme Marcel Glodt, Kärech
M. Charles Graul, Lëtzebuerg

M. et Mme Marcel Grethen, Lëtzebuerg
M. et Mme Ernest Gringor, Lëtzebuerg
M. et Mme Jos Hamer-Michels, Lëtzebuerg
M. Guillaume Heringer-Lentz, Lëtzebuerg
Mme Denise Hoffmann-Reiser, Lëtzebuerg
M. et Mme Jos Huber-Wagener, Lëtzebuerg
M. et Mme Antoine Juckem, Lëtzebuerg
M. Josy Juckem-Gangler, Steesel
M. et Mme Roger Jung-Kribs, Lëtzebuerg
M. et Mme Emile Kasel-Deutsch, Izeg
M. et Mme Kass-Guillaume, Lëtzebuerg
M. et Mme Ad. Kaufhold-Mantz, Lëtzebuerg
Mme Kirsch-Linster, Bartreng
Mme Margot Kirschten-Kess, Lëtzebuerg
Mme Françoise Klein-Grethen, Lëtzebuerg
M. et Mme Albert Koenig, Lëtzebuerg
M. et Mme J.P. Koepfler-Apel, Lëtzebuerg
Mme Tilly Kommer-Nicks, Lëtzebuerg
Mme Hélène Konen-Schroeder, Lëtzebuerg
Mme Léa Kremer-Vezzani, Lëtzebuerg
Mme Eugénie Krippeler-Deltgen, Esch-Uelzecht
Mme Léon Lambert, Lëtzebuerg
M. Marcel Lamboray, Lëtzebuerg
Mme Margot Luty-Detampel, Lëtzebuerg
M. Charles Luty, Lëtzebuerg
M. et Mme Jeff Moitzheim, Bech
Mme Rose Molitor, Lëtzebuerg
Mme Molitor-Balance, Lëtzebuerg
M. et Mme Jean-Louis Moris, Lëtzebuerg
Mme Nicolas Ney, Lëtzebuerg
Mme Nickels-Reuter, Lëtzebuerg
M. et Mme Pommerel-Eifler, Lëtzebuerg
M. et Mme Théophile Prosper, Lëtzebuerg
Mme Germaine Pultz-Woltz, Mutfert
M. et Mme Emile Quiring, Lëtzebuerg
M. et Mme Pierre Rassel-Karier, Munneref
M. et Mme Eugène Rauen-Leick, Lëtzebuerg
Mme Marthe Reuter-Schmit, Lëtzebuerg
Mme Daisy Rix-Braun, Lëtzebuerg
M. et Mme Nicolas Rob, Lëtzebuerg
M. et Mme René Scheer, Lëtzebuerg
M. et Mme Pierre Scheer-Rob, Lëtzebuerg
Mme Fernand Schilling, Lëtzebuerg
M. et Mme Jean Schimberg, Lampech
M. et Mme Jean-Pierre Schlim-Ney, Lëtzebuerg
Mme Marie Schloesser-Schwartz, Lëtzebuerg
M. Alphonse Schmit, Elweng
Mme Marguerite Schmit-Phippe, Lëtzebuerg
M. et Mme Gaston Schuller, Houwald
M. et Mme Emile Sinner, Lëtzebuerg
Mme Emile Steffen, Lëtzebuerg
M. Théo Stendebach, Lëtzebuerg
M. et Mme Carlo Stephany, Lëtzebuerg
M. Félix Ternes, Lëtzebuerg
Mme M.-Josée Ternes-Rollinger, Lëtzebuerg
Mme Maria Theisen-Kollwelter, Lëtzebuerg
Mme Anne Thill-Pletgen, Lëtzebuerg
Mme Catherine Thomé, Lëtzebuerg
M. Roger Trinkes-Hoffmann, Lëtzebuerg
M. Georges Vuillermoz, Lëtzebuerg
M. et Mme Roger Wagner-Mayers, Lëtzebuerg
M. Camille Wagner, Cents
M. Math. Watry-Kugener, Munneref

M. et Mme Norbert Welter, Lëtzebuerg
M. Alphonse Wenger, Lëtzebuerg
M. et Mme Michel Wester, Izeg
M. et Mme Albert Weydert, Lëtzebuerg
M. et Mme Jean-Marie Weydert, Bartreng
M. et Mme Marcel Winter-Gouber, Lëtzebuerg

Liberatioun russesch Gefaangeschaft 7.12.1945

M. et Mme Edmond et Erica Calteux,
Bourglënster
M. et Mme Félix Hoffmann-Goedert, Keespelt
Mme Catherine Huppertz-Bollig, Monneresch
M. et Mme Oscar Leonardy, Lëtzebuerg
M. et Mme Norbert Melcher-Lamborelle,
Steesel
M. Ady Reding, Lëtzebuerg
Mme Anne Steffen-Goebbels, Lëtzebuerg
M. Jean Reuter, Bieles
M. et Mme René Stumpf-Bock, Téiteng
M. Pierre Van Dyck, Houwald

Sektioun Rammerich

Mme Marie Berens, Bilschdréf
M. et Mme Roger Eicher, Niederanven
Mme Frast-Weiller, Schëffleng
Mme Théo Frising-Hoffmann, Diekrich
Mme Christiane Graas, Esch-Sauer
Mme Yvonne Graf, Préitzerdal
Mme Jean-Pierre Grotz-Nanquette, Hueschert
M. Paul Hermes, Kietscht
Mme Hilbert-Waltzing, Kolpich
M. Lucien Hoffmann-Claren, Rammerich
M. François Jacques, Ueschdréf
M. Sylvain Janes, Holtz
Mme A. Junio-Wiltgen, Holtz
Mme Suzanne Konrath, Wolwen
M. et Mme Léon Kraus-Hollerich, Hueschert
M. et Mme Lies-Collignon, Rammerich
M. et Mme Georges Majerus-Derneden,
Rammerich
Mme Elise Maus, Rammerich
Mme Camille Mertens-Schroeder, Roumicht
M. et Mme Miller-Berens, Folscht
Mme Suzanne Mores-Schleich, Pärel
Mme Pierre Picard, Pärel
Mme Odette Ragon, Tonteleng (B)
Mme Agnes Rasqué-Metz, Ueschdréf
Mme Virginie Rodesch-Schreiber, Ueschdréf
M. et Mme Tony Rodesch, Ueschdréf
Mme Eugène Schaack-Nanquette, Ueschdréf
M. Aloyse Scholtes, Harlange
Mme Jean Stadtfeld-Paquet, Pärel
Mme Steichen-Deckenbrunnen, Ruedt/Réiden
Mme Marguerite Steichen-Regenwetter,
Schëffleng
M. Jos Steichen-Regenwetter, Schëffleng
M. et Mme Jos Strotz-Daubenfeld, Bungeref
M. et Mme Jean Thill-Thill, Ruedt/Réiden
M. et Mme Raymond Thommes-Weber,
Ueschdréf
Mme Marie-Anne Thommes, Ueschdréf
M. Paul Ugen-Hurt, Folscht
M. André Ugen, Folscht
M. Josy Wantz, Lannen
Mme Nelly Weisgerber, Ell

M. et Mme Léon Zigrand-Paquet, Martel (B)
Mme René Zigrand-Rausch, Pärel
M. et Mme François Zigrand-Strotz, Pärel

Sektioun Rëmeleng

De Comité a seng Memberen

Sektioun Simmer

M. et Mme Jean-Pierre Bolmer-Feyder,
Nouspelt
Mme Nelly Flammant-Feitz, Rued
Mme Irène Hermann-May, Simmer
M. Georges Hess, Lëtzebuerg
Mme Marie Hirsch-Kirsch, Habscht
M. et Mme Nic Hoffelt-Bolmer, Nouspelt
M. et Mme Armand Lehnert-Wolff, Nouspelt
M. et Mme Roger Reding-Zwick, Stengefort
Mme Marguerite Weiler-Ewen, Simmer
M. et Mme Jean-Pierre Wilhelm-Roth,
Bungeref
Mme Gréidy Winandy-Hansen, Simmer

Sektioun Suessem

M. et Mme Arthur Anen, Zolwer
M. et Mme Camille Assa, Bieles
Mme Baltes-Lauer, Bieles
Mme Yvonne Baustert, Bieles
Mme Marechen Bichler, Bieles
M. Charles Boehler, Bieles
M. et Mme Albert Defay, Zolwer
M. et Mme Jempy Determe, Zolwer
Mme Albertine Englebert, Bieles
M. et Mme Josée Fleurs, Bieles
Mme Alphonsine Gerard, Bieles
M. et Mme Emile Goebel, Zolwer
Mme Rose Greisch, Bieles
Mme Sisy Heinen-Lentz, Bieles
M. et Mme Emile Hellebrand, Esch-Uelzecht
M. et Mme Armand Hoffmann, Bieles
M. et Mme Josée Juncker, Zolwer
Mme Lilly Kayser, Zolwer
Mme Raymond Koster, Bieles
Mme Krier, Bieles
Mme Ginette Lafontaine, Bieles
Mme Louise Lamberty, Bieles
M. et Mme Michel Melsen, Bieles
M. et Mme René Nicolas, Bieles
M. Marcel Reicher, Suessem
Mme Virginie Reuter, Bieles
Mme Schambourg, Bieles
M. et Mme Jempy Schartz, Zolwer
Mme Jeanny Schiltz, Bieles
Mme Jacqueline Schmit, Bieles
M. et Mme Erny Schockmel, Bieles
M. Arthur Siebenaler, Zolwer
M. et Mme Marcel Stoffel, Bieles
Mme Sisy Stors, Bieles
Mme Germaine Thein, Bieles
Mme Margot Thelen, Bieles
M. et Mme Roger Weber, Zolwer
M. et Mme Fernand Wiltgen, Bieles
Mme Irène Wilwert-Biot, Nidderkuer

Sektioun Schieren

Mme Maisy Aubart-Pott, Schieren
Mme Marie Bartholmey-Theis, Méchela

M. Victor Fischbach, Lëtzebuerg
 Mme Juliette Fischbach-Kessler, Schieren
 M. Nico Garson, Schieren
 Mme Marthe Gengler-Huss, Schieren
 M. Jean Gerhards, Ierpeldeng
 M. Gust Goerens, Schrondweiler
 Mme Anne Goerens-Hoffmann, Schieren
 Mme Kitty Greisch-Staudt, Schieren
 Mme Mariechen Hansen-Schlechter, Schieren
 M. Paul Helbach, Esch-Uelzecht
 Mme Marguerite Hoffmann-Meisch, Bartreng
 Mme Andrée Lamesch-Wersant, Dikrich
 M. Jean Meyrath, Schieren
 M. Metty Nickels, Ettelbréck
 M. René Peters, Schieren
 Mme Marie Poncelet-Esser, Uewerfeelen
 Mme Irma Ries, Schieren
 Mme Alice Schaack-Kugener, Schieren
 M. Jean Thill, Schieren
 Mme Bernadine Thill-Bernabei, Ettelbréck
 M. Martin Thoma, Schieren
 M. Henri Tibor, Ettelbréck
 Mme Marie Wagner-Fischbach, Schieren
 Mme Berthe Zimmer-Rischard, Veianen

Sektioun Schëffleng

Mme Caroline Bisdorff-Sadler, Schëffleng
 M. et Mme Roger Beringer, Téiteng
 M. Prof. Abbé Camille Claus, Schëffleng
 Mme Juliette Claus, Schëffleng
 Mme Odette Deckenbrunnen-Quintus, Schëffleng
 M. Jean Deckenbrunnen, Schëffleng
 Mme Thilly Dondelinger, Schëffleng
 M. Nic Duhr, Esch-Uelzecht
 M. Nic Ecker, Esch-Uelzecht
 Mme Léa Gambucci, Esch-Uelzecht
 M. et Mme Roger Gaasch, Schëffleng
 Mme Léonie Ihry, Schëffleng
 M. et Mme Marcel Manternach, Schëffleng
 M. et Mme Josy Metz, Schëffleng
 Mme Maggy Meyer, Schëffleng
 M. et Mme Bruno Mousel, Zolver
 Mme Lucie Reiffers, Schëffleng
 Mme Yvonne Soisson, Esch-Uelzecht
 M. et Mme Jos Schon, Schëffleng
 M. et Mme Jean-Paul Schneider, Schëffleng
 M. et Mme Emile Wagner, Schëffleng
 M. et Mme Edmond Wagner, Esch-Uelzecht
 M. et Mme Paul Weimerskirch, Schëffleng
 Mme Danielle Wenzel, Schëffleng
 M. Nic Wenzel, Schëffleng

Sektioun Steesel

Mme Margot Baulesch-Meckel, Mëlleref
 Mme Bertha Bausch-Lamesch, Mëlleref
 Mme Dinah Dame-Weis, Mëlleref
 Mme Arlette Lommel, Schëffleng
 M. Pierre Ecker, Steesel
 M. et Mme Théo Eiffes-Bontemps, Heeschdref
 M. et Mme Armand Groeber-Thommes, Hamm
 M. et Mme Armand Haan-Lahr, Mëlleref
 M. et Mme Erny Hamer, Mëlleref
 Mme Marcel Hary, Lorentzweiler

Mme Sidonie Hilbert-Feltgen, Mëlleref
 Mme Maisy Hilger-Marx, Mëlleref
 M. Felix Hoffmann, Keespelt
 Mme Hoffmann-Goedert, Keespelt
 M. et Mme Arthur Hoffmann-Massard, Mëlleref
 Mme Yvonne Huber-Koenig, Steesel
 M. et Mme Jos Jacoby-Thinnes, Dummeldeng
 M. et Mme J.P. Klein-Kintzelé, Heeschdref
 Mme Marie-Jeanne Koenig-Schanen, Heeschdref
 M. et Mme Oscar Leonardy-Winter, Lëtzebuerg
 Mme Mathilde Lamborelle, Steinsel
 M. Fernand Loutsch, Heeschdref
 Mme Jeanny Loutsch-Kremer, Heeschdref
 M. et Mme René Marson-Marson, Steesel
 M. et Mme Marc Mathekowitsch-Steichen, Kielen
 M. Norbert Melcher, Steesel
 Mme Antoinette Muller-Majerus, Ollem
 Mme Josephine Nommesch-Bausch, Mëlleref
 M. et Mme Marcel Oberweis-Jacobs, Heeschdref
 M. et Mme Théo Pleimling-Feltgen, Steesel
 Mme Isabelle Reuter-Weiler, Heeschdref
 Mme Maisy Schentgen-Franck, Lëtzebuerg
 M. et Mme Camille Schintgen-Schell, Mëlleref
 M. et Mme Paul Schumacher-Hastert, Heeschdref
 M. et Mme Gaston Spanier-Gudendorff, Steesel
 Mme Jean Steinmetz-Poekes, Steesel
 Mme Odile Steyer-Tremont, Steesel
 Mme Maria Steyer-Wildschütz, Mëlleref
 M. Georges Tedeschwilli-Klein, Nidderaanwen
 M. et Mme Nico Tedeschwilli-Miny, Steesel
 M. et Mme Mille Kim et Jessica Tedeschwilli, Steesel
 Mme Anny Tibolt-Hoffmann, Steesel

Sektioun Sud-Ouest

M. et Mme Romain Ferber, Nidderkäerjeng
 M. et Mme Jean Freichel, Nidderkäerjeng
 M. et Mme Gérard Frères, Nidderkäerjeng
 Mme Victorine Freymann, Lénger
 M. et Mme Albert Frising, Kënzeg
 Mme Justine Fusulier, Uewerkäerjeng
 Mme Irma Gaasch, Héiweng
 M. Julien Giersch, Kënzeg
 Mme Alice Glodt, Péiteng
 M. Nic Haler, CIPA-Mamer
 M. et Mme Emile Hamen, Betten op der Mess
 M. et Mme Armand Hoffmann, Nidderkäerjeng
 M. et Mme Arthur Kalmes, Klengbetten
 Mme Simone Kayser, CIPA-Mamer
 M. et Mme Eugène Kirsch, Kënzeg
 M. et Mme Roger Meyers, Uewerkäerjeng
 M. et Mme Jos Meyrer, Schuller
 M. et Mme Camille Michaélis, Dippech
 M. et Mme François Pesch, Sprénkeng
 M. et Mme Roger Schmitz, Garnech
 Mme Margot Schmitz, Garnech
 M. Eugène Thiry, Duelem

Survivants des Enrôlés de Force

Mme Maya Bernar, Esch-Uelzecht
 Mme Lucie Birel, Beetebuerg

Mme Madelaine Brosius, Bieles
 Mme Louise Devillet, Lëtzebuerg
 Mme Tilly Dondelinger, Schëffleng
 Mme Pauline Eich, Iechternach
 Mme Melanie Flammang, Lëtzebuerg
 Mme Marie-Louise Frisch, Lëtzebuerg
 Mme Maria Ginter, Péiteng
 Mme Catherine Girres, Lëtzebuerg
 Mme Hélène Goetzinger, Biergem
 Mme Anne-Louise Guth, Lëtzebuerg
 Mme Elise Heinrichy, Helsem
 Mme Elise Hoffmann, Sir
 Mme Irma Klein, Esch-Uelzecht
 Mme Irène Mehlen, Lëtzebuerg
 Mme Augustine Misch, Lëtzebuerg
 Mme Lucie Reiffers, Schëffleng
 Mme Maus Roth, Esch-Uelzecht
 M. et Mme Carlo Scheier, Lëtzebuerg

Amicale de Anciens de Tambow

De Comité a seng Memberen

Sektioun Walfer

De Comité a seng Memberen

M. Roger Christophe, Bäreleng
 M. Norbert Colling, Helsem
 M. et Mme François Elvinger, Lëtzebuerg
 M. Ernest Feiereisen, Ueweraanwen
 M. et Mme Emile Fischbach, Bäreleng
 M. et Mme Guy Jungbluth, Bäreleng
 M. Nicolas Linden, Helsem
 Mme Nicole Linden, Helsem
 M. et Mme Marcel Schmitz, Bäreleng
 M. et Mme Théo Schuh, Stroossen
 M. Camille Tescher, Helsem

Sektioun Wolz

Mme Juliette Ahles-Lampert, Wolz
 M. et Mme Pierre Brosien-Asselborn, Wolz
 Mme Nicole Duhautpas-Wohles, Wolz
 Mme Martha Even-Terren, Wolz
 M. Robert Even, Dol
 Mme Anne Gilson-Clees, Wolz
 M. et Mme Jos et Loretta Glesener-Brauch, Ierpeldeng
 M. Norbert Hengesch, Lëllgen
 Mme Marie-Josée Justen-Muller, Wegdichen
 M. et Mme Jean et Senny Messerig-Haas, Wolz
 M. et Mme Joseph Molitor-Bettendorf, Wolz
 Mme Valentine Neuens-Ries, Wolz
 M. et Mme Pierre Reimen-Gaudron, Wolz
 Mme Suzanne Roemer-Klosen, Wegdichen
 Mme Marie Scheer-Lallemand, Wolz
 M. et Mme Camille Schmitz-Schmitz, Wolz
 Mme Anna Stroh, Esch-Uelzecht
 Mme Louise Strotz-Peters, Ierpeldeng
 M. et Mme Jean Urbain-Klosen, Houwald
 M. Vic Weber, Wolz
 Mme Marie-Louise Weber-Maillet, Wolz
 M. et Mme Marcel Weydert-Moris, Wolz
 M. et Mme Erny Hoffmann, Wolz

Agenda

- 27. Januar 2008** Kommemoratioun vum Massaker vu Slonsk
14.30 Auer Kanounenhiwel
15.00 Auer Zeremonie an der Krypta vun der Kathedral
- 15. Februar 2008** 15.00 Auer zu Schëffleng „Chez Tony“, Generalversammlung vun der Sektioon
- 8. Mäerz 2008** Journée commémorative a Generalversammlung vun der Sektioon Steesel
- Mee 2008** Nationalkongress zu Woltz

Sommaire

Akademisch Sëtzung am Conservatoire	2
Arlette Lommel: Member vum „Comité directeur pour le souvenir de l'enrôlement forcé“	9
2007 – Ein arbeitsintensives Jahr für das CDREF	10
Tambower Dag 2007	12
Generalversammlung vun der „Amicale des Enrôlés de Force“ Wolz	13
Gedenkfeier fir d'Affer vum Massaker vun SLONSK	14
In Pace 2007	15
Neijooschwënsch	16

Redaktiounsschluss fir Nr. 2/2008 ass den 21. Mäerz 2008

Comité Directeur pour le Souvenir de l'Enrôlement Forcé
Boîte postale 2415, L-1024 Luxembourg

Fédération des Enrôlés de Force, Association sans but lucratif
Boîte postale 2415, L-1024 Luxembourg
CCPL: IBAN LU78 1111 0313 2995 0000

Rédaction du bulletin «Les Sacrifiés»: c/o François Jacques
2, place Léon XIII, L-1329 Luxembourg, tél. 48 81 61

Distribution du bulletin «Les Sacrifiés»: Chantal Gansen
2B, rue des Champs, L-8285 Kehlen, tél. 26 10 26 51

Service social aux Enrôlés de Force: c/o Danielle Wenzel tél.: 47 19 61 oder: 621 18 64 11
64, rue Belair, L-3820 Schifflange

Amicale des Anciens de Tambow
Secrétariat: 14, rue de Kahler, L-8378 Kleinbettingen, tél. 39 60 39
CCPL: IBAN LU75 1111 0240 0748 0000

Association des survivants des Enrôlés de Force, Association sans but lucratif
B.P. 2415, L-1415 Luxembourg. Tél. Mélanie Flammang 48 16 76

Enrôlés de Force, section Hollerich-Gare
B.P. 2415, L-1024 Luxembourg
CCPL: IBAN LU07 1111 2035 8882 0000

Impression: S.C.I.E.